
KÖNYV, KÖNYVTÁR, KÖNYVTÁROS

---

24. évfolyam 1. szám

2015. január

Tartalom

Könyvtárpolitika

- Balogh András:** Könyvtár, közösségi tér, minőségi-szellemi rekreáció 3
Gulyás Enikő: A biblioterápia kialakulása, fejlődése, helye a könyvtárban 14

Műhelykérdések

- Kardos Ferenc:** Interjú Fenyvesi Attila beás anyanyelvű könyvtárossal 27

Konferenciák

- Kerekes Pál:** Amit ez e-könyv olvasókról tudni érdemes 31

Úton

- Juhász András:** Batthyáneum, Gyulafehérvár 36

Perszonália

- Rózsa Mária:** Lakatos Éva (1930-2014) 46
Nagy Zoltán: Botkáné Lakatos Évára emlékezve 48

Könyv

- Dani Erzsébet:** Az eötvösi hit megnyilatkozási formái 49

From the contents

András Balogh: Library, community space, intellectual recreation (3);

Enikő Gulyás: The evolution and development of bibliotherapy, its place in the library (14);

Ferenc Kardos: Interview with Attila Fenyvesi, a librarian with Beas mother tongue (27);

Cikkeink szerzői

Balogh András, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Központi Könyvtárának munkatársa; *Dani Erzsébet*, a Debreceni Egyetem oktatója; *Gulyás Enikő*, az egri Eszterházy Károly Főiskola PhD-hallgatója; *Juhász András*, az Országos Széchényi Könyvtár (OSZK) munkatársa; *Kardos Ferenc*, a nagykanizsai Halis István Városi Könyvtár igazgatóhelyettese; *Kerekes Pál*, az ELTE Könyvtár és Információtudományi Intézetének oktatója; *Nagy Zoltán*, az OSZK ny. osztályvezetője; *Rózsa Mária*, az OSZK ny. munkatársa

Szerkesztőbizottság:

Bánkeszi Lajosné (elnök)

**Bartos Éva, Biczák Péter, Borostyániné Rákóczi Mária,
Dancs Szabolcs, Fülöp Attiláné**

Szerkeszti:

Mezey László Miklós

A szerkesztőség címe: 1827 Budapest I., Budavári Palota F épület; Telefon: 224-3791; E-mail: 3k@oszk.hu;

Internet: www.ki.oszk.hu/3k

Közreadja: a Könyvtári Intézet

Felelős kiadó: **Bánkeszi Lajosné**, a Könyvtári Intézet igazgatója

Technikai szerkesztő: **Nagy László**

Borítóterv: **Gerő Éva**

Nyomta a NALORS Grafikai Nyomda, Vác

Felelős vezető: **Szabó Gábor**

Terjedelem: 8,25 A/5 kiadói ív.

Lapunk megjelenését támogatja az

**Emberi Erőforrások Minisztériuma
Nemzeti Kulturális Alap**

Nemzeti Kulturális Alap

Terjeszti a Könyvtári Intézet

Előfizetési díj 1 évre 4800 Ft. Egy szám ára 400 Ft.

HU-ISSN 1216-6804

Balogh András

Könyvtár, közösségi tér, minőségi-szellemi rekreáció¹

„A bálnavadász hajó és a fregatt volt az én Harvardom és Yalem”

Hermann Melville: Moby Dick vagy a Fehér Bálna

Jóllehet átalakuló (információs) világunkban a könyvtáros szakmában, a tágabb értelemben vett könyvtártudományi diskurzusokban, könyvtár-építészeti koncepciókban, valamint a még tágabb értelemben használatos közgyűjtemények, közművelődés fogalmi konstellációjában ma már rendszerint közösségi térként emlegetjük a közszolgáltatói szektor eme kulturális szegmensét; tágabb elméleti, tudományközi horizonton már kevésbé vagyunk képesek kontextusba, perspektívába helyezni e paradigmaváltásból következő premissza folyományait. Tudományos paradigmaváltásra vagy inkább „paradigmatlanításra” van szükség ahhoz, hogy a kulturálódás, közművelődés, szabadidő, rekreáció megváltozott tartalmú fogalmi jelentéseit a posztmodern könyvtári szolgáltatáskultúra viszonylatában lehessen újraértelmezni. Külön-külön is komplex, nagy átalakuláson keresztülmenő tevékenységekről van szó, amelyeket önmagukban és egymáshoz viszonyítva is át kell tekintenünk, hogy a szintén megváltozott jelentésű könyvtár számára újra definiáljuk funkcióit. Így mindenképpen érdemes hermeneutika diskurzust folytatni arról, hogy a rekreáció posztmodern korunkra történő újraértelmezett funkció- és jelentésváltozásai milyen megfontolások, szükségletek, szolgáltatások, könyvtári és könyvtáros szerepváltozások szerint építhetők be egy új, átalakuló, posztmodern-hermeneutikai könyvtárfogalom és praxis számára. A digitális korban a hagyományos, történeti könyvtárfogalom olyan mértékben alakult át, mondhatni, „amorffá” vált, hogy a hagyományos könyvtári és az újabb keletű, elsősorban digitális közszolgáltatások és a könyvtárosi szerepek rendszerét új tudományos kontextusban, új gyakorlati megközelítésben kell vizsgálnunk, megvalósítanunk. Ugyanakkor a rekreációnak, elsősorban a közművelődés, kulturálódás, ismeretterjesztés viszonylatában történő értelmezésének, fogalmi jelentésváltozásainak újradefiniált jelentéshorizontja számos kapcsolódást tartal-

maz a posztmodern kor könyvtárhasználati jelenségvilága, használóinak igényei felé. A könyvtár, a közművelődés, az ismeretterjesztés és a rekreáció (szabadidő) újraértelmezett viszonyában több komplex, átalakuló fogalomról, tevékenységről van szó, amelyekről érdemes egy közös hermeneutikai-interpretációs mezőben beszélni, már csak azért is, mert a kultúráközvetítés (köz)könyvtári intézményes funkcióira, lehetőségeire, feladataira csak úgy tekinthetünk továbbra is evidenciaként, ha képesek vagyunk tágabb és más fogalmi horizontok felé megújítanunk jelentését. Nézzük meg, milyen paradigmaváltások jelzik a könyvtári világ változásait a közművelődés, szabadidőtöltés vonatkozásaiban!

A könyvtár ma már messze nem az a hely, amellyé a köznyelv, a szóhasználat az elmúlt évtizedekben, az elmúlt fél évszázadban átörökítette, sztereotipizálta, hanem új jelentésekkel, új típusú használói–kulturális reprezentációkkal teli „tér”, mind a fizikai, mind a virtuális valóságát tekintve. „*A jelenlegi kulturális-társadalmi folyamatok által létrehozott radikális változásokat éppúgy, mint a társadalmak kulturálisan rögzített önértelmezésében, szemantikájában bekövetkezett elmozdulásokat több társadalomkutató mindinkább a térhez fűződő viszony átalakulásán keresztül próbálja megragadni.*”² A könyvtár, a közgyűjtemény esetében ez a változás ma már explicit és evidens szakmai, szemléletbeli változásokkal, követelményekkel járó folyamat. A könyvtári tér szemantikája immár a könyvtári nyilvánosság közösségi szerkezetváltozásának kifejezője; a könyvtár a tudományos-társadalmi diskurzus valóságos és szimbolikus terévé lett. A posztmodern könyvtár helyt ad mind a mindennapiság, mind a tudományosság diskurzushorizontjainak.

A jelenlegi közkönyvtár-használati trendek empirikus vizsgálatához elsősorban azok a többnyire nagyvárosi, új, felújított, kibővített könyvtáráépületek szolgálnak megfelelő méritéssel, amelyek már építészetileg is involválják és/vagy egyesítik a modern és posztmodern könyvtárhasználati szempontokat. Ezekben a könyvtáráépületekben jelennek meg a legszélesebb spektrumban a differenciált használói igények, a könyvtári szolgáltatások horizontja, a dokumentumkínálat sokfélesége. Az, hogy a könyvtár közösségi térré lett, nem utolsó sorban a könyvtár olvasóinak új típusú térhasználati reprezentációiban manifesztálódik. „*A harmadik hely fogalmát Ray Oldenburg szociológus alkotta meg³. Az első hely az otthonunk, a második a munkahelyünk, a harmadik pedig egy, az előbbi kettőtől független közösségi tér. Oldenburg számos tulajdonságát említi a harmadik helynek, ezek közül a legfontosabbak a következők:*

- közel hozza egymáshoz a környéken élőket,
- az újonnan érkezőknek és a látogatóknak a „község kapuja”,
- elősegíti különböző csoportok (művészeti stb.) kialakulását,
- közelebb hozza egymáshoz a fiatalokat és a felnőtteket,
- elősegíti a környék fejlődését,
- elősegíti a politikai viták kialakulását,
- csökkenti a megélhetési költségeket,
- szórakoztat,
- a barátság ajándékát adja (barátságok szülehetnek itt),
- fontos a nyugdíjasoknak.

Ez a hely nemcsak a felnőtteknek való, hanem a fiatalokért is van, összehozza a különböző korú és érdeklődésű embereket. Befogadó, közösségteremtő légkört találunk itt, ahol megpihenhetünk a munka vagy az iskola után. Elősegíti a társadalomba való beilleszkedést, ami nagyon fontos lehet azoknak, akik hátrányos helyzetűek, vagy akik messziről érkeztek. Ez a hely találkozási pont, amelyet a környéken mindenki ismer.”⁴ A térinformatika új, társadalomtudományi megközelítéseinek

könyvtártudományi felhasználhatóságából, valamint saját szakmai tapasztalataim alapján dolgoztam ki a szakmánkban „bibliopláza modell” néven ismertté vált könyvtármodell alapjait⁵. Ennek az elsősorban nagyvárosi könyvtármodellnek az a lényege, hogy a kultúrák közvetítés komplex, közösségi színtereként, „élményközpontjaként”, pszeudo városi köztérként értelmezi a könyvtári színtereket. E modell a „plázázás” szociológiai-magatartástudományi jellegzetességeit⁶ a könyvtárhasználati, közművelődési vetületeiben, a közkönyvtári filozófia (public library) mentén használja fel, a „könyvtári plázázás” fogalmának beiktatásával a könyvtárba járás társadalmi attitűdjét az élménytársadalom⁷ paradigmájában értelmezi újjá, bontja ki. Melyek e modell legfontosabb megállapításai (a közművelődés, a rekreáció újabb fogalmi horizontjai szempontjából)? Az élmény fogalma és jelentősége Schulze szerint az, hogy „*a cselekvés tehát közvetlenül arra irányul, hogy a szubjektum megéljen, átéljen valamit, amire aztán a reflexióban szép élményként tekinthet*”⁸. Az élmény szociológiailag és hermeneutikailag definiált fogalma a társadalmi elvárások felől nyitja meg az utat egy hermeneutikai könyvtárfogalom (de)konstruálása felé, amely a könyvtárhasználati jelenségek filozófiai-szociológiai törvényszerűségeit feltárva újjaértelmezi a könyvtári rekreáció fogalmát, kielégítésének könyvtári szerepeit. A könyvtárban sokszínű kulturális élményekkel, benyomásokkal kell találkoznia a mai olvasónak ahhoz, hogy kiváltsa a szép élmény reflexióját. A jól megközelíthető, közlekedési-átszállási csomópontokhoz közel eső könyvtáreépület külső megjelenésétől, belső, ergonómiai strukturáltságától a szolgáltatási nivóig, kulturális választékig terjedő spektrumban sokféle követelménynek kell teljesülnie a mai könyvtár tervezése, működtetése során. **Így a mai könyvtárra multifunkcionális, multikulturális intézményként kell tekintenünk, amelyben nemcsak a könyvtári praxis nyílik ki más közgyűjteményi területek felé, hanem a közművelődés változó jelentései is új tartalommal közelítik egymáshoz az intézményrendszereket.** A mai könyvtár már nem lehet meg a nem szorosan könyvtári funkciókat (könyvkiválasztás, olvasótermi referenz-szolgálat, raktárak stb.) ellátó térrészek nélkül. Sajátos elnevezéssel, könyvtár-közi tereknek hívhatjuk a könyvtáraknak azokat a helyiségeit, ahol mind a közművelődés, mind az elmélyült tanulás-kutatás, mind a más típusú közkönyvtári rekreációs határterületek, – időszaki kiállítások, hangversenyek, konferenciák, író-olvasó találkozók, csoportos foglalkozások (biblioterápia, kézműves foglalkozás) –, mind a társadalmi találkozás nem kulturális színtereinek (kávézó) sajátos szövedéke szervesül a könyvtár hagyományos tereibe. A posztmodern könyvtári filozófia a könyvtári terek dekonstrukciója révén megbontja az állomány elrendezésének hagyományos, tömszerű elhelyezését, és sajátos multikulturális világot teremt a műfajok keverhetőségének térbeli kiaknázásával. A könyvtárápítészlet térbeli forradalma, posztmodern dekonstrukciója az, ahogy ez a könyvtári filozófia megbontja a hagyományos gyűjteményi kontextusokat.

Láthatjuk, hogy a könyvtár – mint társadalmi-intézményes entitás – már fizikai jelenvalóságban sem a régi, hanem fellazult, dekonstruált fogalmi kereteit mind az intézményes, mind a funkcionális „nyitás” politikája alapozza meg. A hermeneutikai közgyűjtemény- és könyvtárfogalom azzal, hogy átértelmezi a hagyományos, történeti (előítéleteken nyugvó) közgyűjteményi jelentéseket, a szubjektív élmény- és műbefogadási horizontban közelíti az egész közgyűjteményi intézményrendszert és a kulturális szolgáltató szektort egymáshoz viszonyítva is. A könyvtári, közgyűjteményi szerepváltozások jobb megértéséhez, és a posztmodern közgyűjteményi filozófiák konvergenciájának jegyében értelmezzük újra György Péternek a „hagyományos és új múzeum” dichotómiáját a modern és poszt-

modern közgyűjteményi filozófia szembeállításaként. „*A múzeumi pillanat, a befogadással kapcsolatos elvárás és norma radikális változásokon esett át az elmúlt évtizedek során. A tradicionális múzeumi gyűjtemények az elkülönülés csodái voltak, ellenben az új múzeumok a kortárs, a mindennapi, helyi kultúra fenntartásában, újraalkotásában s végül az interpretálásban érdekeltek, így számukra sokkal fontosabb lehet a feladatok megfogalmazása, különféle témák felvetése, mint például a klasszikus gyűjtési normák betartása. Míg a hagyományos múzeumok az autentikus tárgyak szellemének ébrentartására, szimbolikus jelentésük felismerhetővé tételére voltak hivatottak, addig az új múzeumok a megélt gondolat, a személyes tapasztalat és tudás egységének: vagyis az autentikus létnek a prezentálásában érdekeltek. A hagyományos múzeum az ugyan folyamatosan átrendezett, de mindig változathatatatlannak feltüntetett kánont közvetítette, az új múzeum plurális értékek közötti párbeszédet ajánl*”. Később hozzáteszi: „*Az új jelző, tehát a hagyományos muzeológiától való eltérés lényege mind a múzeumok, mind a muzeológia történetének mintegy kívülről való szemléletében áll.*”⁹ Ennek az empirikus, intuitív problémafelvetésnek szüksége lenne a hermeneutikai könyvtár- és közgyűjtemény-fogalom elméleti kidolgozására a könyvtártudomány számára is¹⁰. A közgyűjteményi, közszolgáltatói szektor elméleti közelítése tehát a hermeneutikai horizonton valósulhat meg, míg e közelítés technológiai aspektusát egyértelműen az informatika, a digitalizáció jelenti. Ezt a „horizont-összeolvadást” a virtuális valóság felől részben az internetes keresőfelületek végzik, amelynek során bármely könyvtár anyagára mutató tartalmakra lelhetünk, másrészt azok a kulturális igények teremtik meg, amelyek az (intézmény) specifikus és céltudatos használaton, kultúrafogyasztáson túlmutatva, plusz élményekhez, kulturális szolgáltatásokhoz köthetők. A könyvtár tehát nemcsak fogalmilag „lépett ki” önmagából a szolgáltatásspektrumot tekintve, hanem gyakorlatilag is. Manapság léptenyomon, a legváratlanabb helyeken – „könyvek halmazait” sajátos térbeli entitásként megtapasztalva – könyvtárakba „botlunk”. Elég csak egy váróteremben, egy megállóban a tömegközlekedés várakozással eltöltött idejét kihasználnunk, máris találhatunk egy könyvtári sarkot, ahol az ott „kikölszönzött” könyveket a célállomásnál, visszautazásnál leadhatjuk. Ugyancsak érdekes, de mindenképpen jól frekvenciált könyvtár-közi közegben is találkozhatunk könyvtárakkal, ha éppen egy plázában az egyik bolthelyen egy városi könyvtár egyik tagkönyvtárába¹¹ térhetünk be, vagy egy bevásárlóközpont egyik „csendes” zugában ergonomikus polcokat és foteleket találunk szabadon elvihető és hozható könyvek számára. Nem ritka, hogy egyes társadalmi, szabadidős, fesztiválrendezvényen a könyvtárak sátrakkal, standokkal vannak jelen¹². Mindebből nyilvánvalóvá lehet, hogy a könyvtár már messze nem az a „rugalmatlan”, helyhez kötött, „szigorú” intézmény, ahogy azt a rossz beidegződések alapján megismertük, gondolnánk. Ez a térbeli „kiterjesztés” és funkcionális nyitás alapozhatja meg a könyvtár közművelődési szerepváltozásainak a rekreáció, a szabadidő irányában megfogalmazható jelentésváltozásait is.

Az információs (posztmodern) korra a könyvtár, a közgyűjtemények, a közművelődés fogalma és intézményes szerepe, társadalmi funkciója, küldetése, használói szükségletrendszere szükségszerűen értékelődött át mind az elmélet, mind a praxis szintjén. Így az, hogy manapság az olvasók valós és virtuális könyvtárhasználatainak térbeli reprezentációit egyfajta (kulturális) közösségi aktussorozatként, eseményként definiáljuk, közösségi térként képezzük le, egy hosszabb történeti fejlődés eredménye. Érdekes – és talán szerencsés – történelmi egybeesés, hogy éppen a rendszerváltozással egy időben a világ már egy olyan digitális forradalom küszöbén állt, amely néhány év múlva meghozta a számítástechnika történetének egyik legnagyobb áttörését, a grafikus felületű operációs rendszer kifejlesztését. Ez a felhasználóbarát fordulat aztán nagymértékben hozzájárult a

könyvtár fogalmi átértékelődéséhez is, hiszen a virtuális valóság, későbbiekben a közösségi virtuális valóság (web2) terében található, megosztható, kommentelhető tartalmak a könyvtár „érvényességi körét”, az autentikus könyvtárhasználat aktusait messze elvonatkottatták, átértelmezték a történeti könyvtárfogalom kereteitől.

Hogy egyelőre egy egészen triviális, és még bőven a hagyományos közkönyvtári szolgáltatási körben értelmezhető változást említsek, a rendszerváltozás szabaddá tette az utat ideológiailag, jogilag és piaci szempontból a könyvkiadás kiteljesedése előtt. Ennek egyik legfontosabb pozitív hozadéka az volt a könyvtárakra, olvasókra nézve, hogy jelentősen megnőtt az irodalmi kínálat. A rendszerváltozástól eltelt időszak könyvkiadásának legfőbb, azóta is tartó trendje az lett, hogy többféle könyv jelent meg a piacon, mint korábban, de kisebb, csökkenő példányszámokban¹³. Érdemes ezzel összefüggésben ugyanakkor egy mondatot vesztegetnünk az érem másik, szürkébb oldalára is, hiszen a rendszerváltozás teljesen átalakította a közművelődési, közkönyvtári intézményrendszer (közösségi alapú) finanszírozását, az állami redisztribúciós rendszert, a társadalom jövedelemelosztásának arányait. Egyrészt csökkent a könyvtárak, könyvtári szolgáltató helyek száma, mondhatni, megtörtént a könyvtári rendszer „optimalizálása”, „standardizálódása”, a „könyvtári törvény¹⁴” megalkotása. Bizonyos könyvtár típusoknál, így a szakszervezeti-munkahelyi könyvtáraknál sokszor maga az intézményes, fönntartói háttér szűnt meg, ugyanakkor – igencsak kevés kivételtől eltekintve – a könyvtáraknak azzal a paradox helyzettel kellett szembenéznük, hogy a növekvő dokumentumkínálat ellenére a csökkenő dokumentum-beszerzési lehetőségek eltávolították a lehetséges és a kívánatos szolgáltatási nívót. A könyvtárak jelenetős részének egészen a mai napig kompromisszumokat kell kötniük a beszerzendő dokumentumok köréről és példányszámáról, habár számos országos hatáskörű és koordinációjú rendszer¹⁵ és a normatív támogatásokat kiegészítendő, célzott, pályázati források¹⁶, érdekeltségnövelő támogatások újabban sokat segítenek a könyvtárak állományalakításában. Ugyanakkor a virtuális valóság „képbe kerülése” csökkentette a területi különbségeket, nőtt az esélyegyenlőség a dokumentumok, információk hozzáférhetőségében; új, máig tartó, permanens kihívásként jelent meg a teljes könyvtári, közgyűjteményi horizont előtt a (jogvédett és helytörténeti) dokumentumok digitalizálásnak kiszervezése, koordinálása, szolgáltatása. Az internet felfejlődése közösségi, infokommunikációs felületté, médiává válása (web2) a könyvtári rendszer, az olvasáskultúra számára hasonlóan ambivalens helyzetet teremtett, mint a dokumentumkínálat és a beszerzés anomáliája. Egyrésztől megjelent az olvasás (és az írás) egy új digitális platformja, szegmense, funkciója, hiszen olyan szövegeket kezdtünk el olvasni, majd kommentelni, megosztani, saját írásos internetes műfajokkal szövegeket teremteni, amelyek kizárólag az internetről férhetők hozzá; másrészt mindenki számára autentikus internetes funkcióvá lett a bejegyzések írása. A web2-es internet így egyfajta közösségi diskurzusfelületként is értelmezhető az internet web1-es, „statikus” hősorához képest. Szövegek olvasásának, szövegek teremtésének új felületeit, arányait, törvényszerűségeit, műfajait elsősorban a web2-es közösségi oldalak, a közösségi oldalakhoz kapcsolt blogok, hírek jelentik. A klasszikus könyvtári-könyves hagyománynál, Roland Barthes szerint, az olvasó, „*abehelyt, hogy maga játszana, abehelyt, hogy a jelentő varázsa megigézhetné, hogy az írás kéjéből részeseudne, nem marad számára más, mint soványka szabadsága arra, hogy elfogadja vagy elutasítsa a szöveget: az olvasás nem több mint népszavazás.*”¹⁷ A posztmodern kor olvasói, könyvtárhasználói ellenben már „maguk is játszhatnak”, hiszen „*ők maguk lesznek a Könyv – virtuális téren keresztül történő – folytonos mozgása*”¹⁸ - idézhetjük és egészíthetjük ki Foucault-t.

Egyelőre még magát a könyvtáros szakmát is megosztják ezeknek az új (szerzői) műfajoknak, Derrida után szabadon, a könyvtár „írásfordulatának” a perspektívái az olvasással, könyvtárhasználattal, szabadidő elöltéssel való kontextusban is. A web2 gyakorlatilag megváltoztatta a kulturálódás társadalmi „irányát”. A hagyományos, modern könyvtárhasználati, közművelődési igények elsősorban az egyéni motivációk felől érkeztek, ezután lett közösségivé az ott szerzett ismeret: a posztmodern paradigmában az a priori közösségi létből kiindulva jutunk el az egyéni szükségletek szempontjaihoz, horizontjához. A közösségi média, az infokommunikációs technológia a „hálózati társadalom”¹⁹ közösségével megosztott tartalmak felől közvetít az egyéni (kulturális) szükségletek felé, a könyvtárak vonatkozásában is egyre inkább. Így történik ez például az olvasmányok kiválasztásánál. A közösségi felületekről informálódunk egy-egy olvasmányról, csakúgy a könyvtárhasználati lehetőségekről, kondíciókról is. A virtuális valóság, az olvasó webes jelenléte nagymértékben átalakította az olvasás „időmérlegét”, tartalmi aspektusait is. Sokan azt mondják, hogy ma sem olvasunk kevesebbet, mint régen, csak megváltoztak az olvasás felületei, funkciói: a papíralapú dokumentumokat némely területeken teljesen kiszorítják a digitális szövegek, az elmélyült, irodalmi mélységű olvasás egyre inkább réteggé válik. Az olvasás valójában az informálódás funkciójában lett mindennapi szükségletté, legáltalánosabb tevékenységgé. Van azonban a virtuális valóságnak egy sokkal fontosabb, ebből következő hozadéka a könyvtár fogalmi kereteit illetően: a virtuális valóságban jelenlévő, folyamatosan digitalizált Gutenberg-galaxis, az új szövegműfajokkal kiegészülve végtelenül kitágítja a könyvtár hagyományos, történeti jelentését, és újfajta olvasói-könyvtári jelenléte, távhasználatot, távkölcsönzést, akár új típusú könyvtári szövegek teremtésének lehetőségét ígéri. A szövegek mindenki általi teremthetősége, átírása, megoszthatósága új hermeneutikai horizontot nyit meg a könyvtárfogalom perspektívájában. A mai könyvtárlátogató már nem egyszerűen „olvasó”, hanem egyszerre több és kevesebb is annál: több, mert ő maga is teremt, megoszt szövegeket, tartalmakat, ugyanakkor kevesebb is, mert a hagyományos olvasási attitűdök némely műfajban kevésbé dominánsak. Ezért a mai könyvtártudományi terminológia – az internet világában általánosan használt szakzsargonra (felhasználó-user) is hajazva – inkább a komplexebb, kiterjesztett jelentésű „használó” fogalmát emlegeti, amikor a könyvtári szolgáltatáskultúra potenciálját, szegmenseit, lehetőségeit rendeli hozzá az igénybe vevők egyre differenciáltabb szükségleteihez.

Ezek közül a differenciált igények közül két szignifikáns könyvtárhasználati tényezőt emelhetünk ki. Az egyik a tanulás (köz-, felső- és felnőttoktatás), a másik a szórakozás, a szabadidő eltöltésének céljából történő könyvtárhasználat, amely életkort és hangsúlyait tekintve is differenciálva jelenik meg. Mindez azt is vélelmezi – és az országos statisztikák is ezt mutatják –, hogy egy átlagos mai közkönyvtárban a fiatalok, fiatal felnőttek mellett elsősorban az idősebb korosztályból járnak inkább könyvtárba, kölcsönöznek dokumentumokat. Természetes, hogy ezen a ponton tűnhet fel a rekreációnak a könyvtár és olvasáskultúra felé kibontott jelentése is a tanulással és ismeretterjesztéssel korrelációban. Ha a könyvtárfogalom tágabb jelentésébe bele vesszük, hogy „mindenféle” írásos, információs anyagok gyűjtésével, rendszerezésével, szolgáltatásával járul hozzá az emberi jóléthez, az emberi közérzet javulásához, mint kulturális közszolgáltatás, akkor a rekreáció általánosabb fogalmi kontextusába – a szabadidő kulturált eltöltési formájaként – beilleszthetők a közművelődés, ismeretterjesztés, informálódás egymástól sosem elválasztható, látnas és tudatos régebbi-újabb funkciói, módszerei, jelentésváltozásai. Mi

szakmabeliek tudjuk, érezzük, tapasztaljuk, hogy ennek manapság legnehezebb próbaköve éppen maga az olvasás problémakörében keresendő. De azt is láttuk, hogy ma már nemcsak az olvasás a legfőbb könyvtári funkció, hanem a használói jelenlét különböző, valós és virtuális módozatai, differenciáltabb igényeinek sora. A könyvtár szövegvalósága manapság sokkal többet jelent, mint a dokumentumállomány archivált tartalmait, ahogy a rekreáció is túlmutat „közvetlen” jelentésén, feloldható a közművelődés és ismeretterjesztés fogalmi horizontjában.

A használó tehát komplex, differenciált igényekkel lép be a könyvtár hangsúlyozottan kiterjesztett és nemcsak szorosan vett jelentésű világába, amelynek mind a virtuális, mind a valós szegmenseiben változó hangsúllyal, új tartalmi elemekkel bővülve, továbbra is fontos igénybevételi szempontja az idő egyik lehetséges, kulturált eltöltésének szükséglete. Ha megnézzük a KSH 2013-as szabadidős tevékenységek időmérleg-elemzését²⁰, akkor azt láthatjuk, hogy a 15-75 éves korú népesség körében 1986-tól 2010-ig bezárólag a napi olvasásra fordított idő 33-ról 20 percre csökkent. Ezt én még mindig nem tartom drámáinak, főleg úgy, hogy az internetezésre szánt időben olvasás is történik. De nagy általánosságban azt jelenthetjük ki, hogy a tévénézés és az internetezés, vagyis a multimédiás műfajok dominanciája tovább növekedett, vélhetően a mozi, a színház, a hangverseny, a kiállítás, az olvasás rovására. A jelentésből az is kiolvasható, hogy a szabadidő struktúráját mennyire befolyásolja az életkor. A fiatalok életében az olvasás- és tanuláskultúra egyre kevésbé köthető a könyvekhez és a hagyományos újságokhoz; őket az interneten kell utolérnünk a szabadidő és az ismeretterjesztés új módozataiban.

A könyvtári rekreáció belső arányai, hangsúlyai, igényei átrendeződtek. Egyrészt ténylegesen is szabadon választható érdeklődési körökön alapul, nem felülről irányított, ideológiától átitatott tevékenység és könyvtári feladat többé. Ez egyszerre teremt könnyebb és nehezebb kiindulási alapot. Könnyebb, mert nincs többé tartalmi-kínálati korlát, amely az érdeklődési kör kielégítését korlátozná; de nehezebb is, hiszen az egyre bővülő választék, az új ismeretszerzési, szabadidő-eltöltési felületek, lehetőségek maguknak a könyvtárosoknak is nehezebben áttekinthetőek, követhetőek. Még ma is élnek persze olyan sztereotípiák, előítéletek a könyvtárhasználók körében a könyvtáros szerepekről, hogy a könyvtáros ül és olvas, és ebben a tevékenységben ki is merül feladata. Ebből is fakadhat, hogy néhányan manapság is úgy ajánlatnak maguknak könyvet, hogy azt feltételezik, a könyvtáros az összes könyvet el is olvasta, mindet ismeri... Nos, ez már úgy is lehetetlen lenne, ha a könyvtárosnak tényleg nem lenne más feladata, mint könyvek olvasása. De visszatérve szakmánk igazi kérdéseire, az ismeretterjesztő, szabadidős olvasmányokra vonatkozó hagyományos, klasszikus tájékoztató kérdés- „Adjon nekem valami jót!”- átértékelődött, és más hangsúlyokkal fogalmazódik újra. Az olvasók, elsősorban a médiából szerzett információik alapján, akár már a megjelenésük napján is keresnek meghatározott műveket, míg másik oldalról, aki egy könyvtárba manapság bármilyen motiváció alapján betér, nagy valószínűséggel választ valami számára érdekeset a polcokról, így szakmánk egyik elsődleges marketing feladata a potenciális használó behozatala a könyvtárba. A könyvtár –ideális esetben – könnyű megközelíthetősége, megfelelő nyitva tartási ideje, akadálymentessége, multifunkcionális terei, a széles körű kínálat, az ergonomikus könyvtári környezet által mindenképpen fontos tényezői a kulturált, sokszínű, sokoldalú szabadidős, rekreációs tevékenységeknek. Mindenközből a könyvtáros fontossága, feladatköre is átértékelődött: egyszerre növekedett és csökkent. Úgy tapasztaljuk: különösen a szabadidős, főként kurrens olvasmányok kiválogatási szempontjainál

kevesebben és kevesebbet kérdeznek a könyvtárostól a tartalomra vonatkozóan; előzetes információkkal, célirányosan érkeznek. Inkább a könyvtárhasználat, a számítógépes adatbázisok technikai sajátosságaiban kell segítenünk a betérőknek. Kisebb részben azonban, amikor mégis hozzánk folyamodnak szórakoztató műfajú könyv ajánlása céljából, akkor igencsak „ott” kell lennie a könyvtárosnak, hiszen a kínálat ma már egyre nehezebben áttekinthető spektrumú, így a megfelelő olvasmány kiválasztásánál, ajánlásánál jobban lehet és kell figyelni az egyéni igényekre: megnőtt a könyvtáros tájékozottságának, olvasottságának jelentősége. Vannak azonban olyan könyvtárhasználati sajátosságok is, amikor a szabadidős olvasmányigények mintegy a könyvtárhasználat mellékszálaként, egyes időszakokban, bizonyos élethelyzetekben kerülnek fókuszba. Aki például egész nap tanul egy könyvtárban, az kikapcsolódásképpen beleolvashat könnyedebb olvasmányokba is, illetve más tudományterület ismeretterjesztő irodalmába. Az iskolai nyári szünet hagyományosan a könyvtár rekreációs, szabadidős funkciójának a csúcspontját jelenti, hiszen ilyenkor majdnem mindenki a kikapcsolódáshoz, nyaraláshoz, utazáshoz való irodalmat kölcsönöz. Némely kiemelt üdülőhelyeken például ismét strandkönyvtárakat nyitottak (Keszthely, Balatonfüred, Balatonalmádi), hogy kiterjesszék és elérhetővé tegyék a könyvtári szolgáltatásokat a rekreáció e területén is.

A hermeneutikailag megfogalmazott rekreáció, szabadidő fogalma manapság már egy jócskán kibővült, megváltozott feladatkörű és használói igényű intézményrendszerben nyeri el értelmét. De melyek lehetnek e rekreáció, szabadidő fogalmak új jelentései, amelyekhez „autentikusan” lehet hozzárendelni meghatározott könyvtári funkciókat? „*A szabadidő társadalmi és egyéni jelentősége egyre növekszik. Ma még közel sem beszélhetünk szabadidő-társadalomról, azonban vitathatatlan tény, hogy a <ráérő idő> önértéke, individuális meghatározottsága, felhasználásának szabadságfoka egyre erősödik.*”²¹ Ez lehetne a posztmodern kor rekreáció-fogalmának premisszája, és ezeken a pontokon tudjuk a könyvtári időtöltés új szempontjaival összekapcsolni. Az időfelhasználás, a szabadidő-szerkezet változásának trendjei, jellegzetességei, a társadalomnak az idővel, időfelhasználással kapcsolatos attitűdjei, lehetőségei, szükségletei mind-mind „jelzésértékűen” mutatják társadalmunk újratermelésének, jólétének specifikus, a termelésre, társadalmi közérzetre, szubjektív életminőségre közvetve ható kérdéseit. Egy társadalom gazdagsága, fejlettsége, demokratikussága, kulturális színvonala alapvetően befolyásolja a rekreáció minőségét, és fordítva: a rekreáció minősége, a minőségi rekreáció visszahat a társadalmi alrendszerek működésére. A szabadidő-rekreáció-könyvtár összekapcsolása olyan társadalmi közegben a legsikeresebb, ahol a könyvtár társadalmi beágyazottsága, a társadalom minőségi szabadidő-szükséglete, a felhasználható szabadidő mennyisége együttesen „erősítik” egymást a minőségi rekreáció társadalmi nivellálásában. Nyilvánvaló, hogy e komplex, a minőségi, könyvtári, közművelődési szabadidő-felhasználás indikátoraiként megjelenő tényezők sem magyarázhatók önmagukban, hanem csak a gazdaság és társadalom alapként és felépítményként vizsgált összefüggéseiben. Ezek mélyebb, alaposabb elemzése nélkül is evidenciaként állapíthatjuk meg, hogy a minőségi, szellemi rekreációnak az igénye, lehetőségei, színvonala nagymértékben függ egy társadalom gazdasági-társadalmi fejlettségétől. A modernitásban létrejövő szabadidő az ipari társadalom jellegzetessége; hasznos eltöltésének igénye egyidős és egyívású a szüntén a modernitás korában kiteljesedő közjóléti, közszolgáltatói szektor felemelkedésével. A modern államban hamar felismerték a szabadidő kulturált eltöltésének fontosságát, más kérdés, hogy a modernitás totalitarizmusokban történő elhajlása, elfajzása az ideológiai képzés és harc terepévé tették a kultúráközvetítő

intézményeket. A totalitarizmusok szabadidő-kultúrájában érvényesült leginkább a *Nasb-piramis* szabadidő-kategóriáival leírt kötelező elfoglaltság és a szabadidős tevékenységek legszorosabb egymásrautaltsága, a szabadidős tevékenység szabadságérzetének, szabadságfokának minimalizálása, a célorientált szabadidőnek a külső, állami, ideológiai szempontok szerinti alárendelése a belső szabadidő-motivációval és szükséglettel szemben. A rendszerváltozás során – ahogyan már korábban is említettem – megszűnt a szabadidő ideológiai uralásának, állami irányításának, de részben támogatásának a rendszere is. Paradox helyzet állt elő: míg a szocializmus központosította, szabályozta, de ezen belül államilag (viszonylag bőségesen) támogatta a kulturális javak hozzáférhetőségének csatornáit, addig a rendszerváltozás utáni piaci nyitás a modernitás ingáját a másik irányba lökte. A szabadidő-eltöltés aktusai, intézményes-anyagi bázisai ideológiailag felszabadultak, azonban más típusú, új törésvonalak alakultak ki, mind a szabadidő szerkezetében, mind a szabadidő funkciójában. Az időfelhasználás, így a szabadidő is ekkortól vált igazán szabaddá, azonban rögvest felütötte fejét egy másik „(idő)rezsim” kényszerítő tényezője; a megélhetésért, intézményfenntartásért való küzdelem. Sajátos konstellációban kapcsolódik össze ez a két tényező a közművelődés, a közkönyvtárak rendszerében. Míg egyik oldalról felértékelődött a szaktudás, amely a társadalom boldogulásának zálogát, az anyagi termelés alapját képezi, másik oldalról a szabadidő funkcionális konstrukciója is átstrukturálódni látszik: ha a szabadidő-eltöltés egyik végpontja a tisztán külső motivációkból, ideológiai alapon végzett kulturálódás volt a diktatúrák korszakában, akkor mára, a másik oldalra túllendülve azt tapasztalhatjuk, hogy a belső motiváció (tisztá rekreáció) vált uralkodóvá. Amíg a szocializmus nehezebb éveiben az olvasónak kötelező volt irodalmat és szakkönyveket egyaránt kivinni az amúgy is szűkös választékból, addig manapság az olvasói-használói befolyásolhatóság elméleti és gyakorlati szemléletformái, lehetőségei teljesen átalakultak. Mindez éppen az ismeretterjesztés, mint a minőségi rekreáció körében értelmezhető ismeretszerzés, új műfaji, módszertani specifikumainak alapkérdéseit, paradigmáit változtatta meg. Az „ideológiamentes” közművelődés, könyvtári szolgáltatáskultúra egyik félreértett mozzanata, hogy az ideológia eldobásával minimálisra csökkentek a befolyásolhatóság, a „nevelés” könyvtári, könyvtár-pedagógiai szerepei, mozzanatai. Az USA könyvtárügyében történt esetek jól jellemzik az e körül zajló szakami-társadalmi diskurzus hevességét. Egy állami közkönyvtárban az egyik, nyilvánvalóan konzervatív értékrendű könyvtáros nem engedte egy kiskorú olvasónak kikölcsönözni a *Szűrke ötven árnyalata* című könyvet, majd erre az öntudatos olvasó panaszt tett, amelynek következtében elbocsájtották állásából a „renitens” dolgozót. E könyvvel kapcsolatos indulatos társadalmi diskurzust jelzi, hogy a későbbiekben mégis lesztek ezt a trilógiát a polcokról bizonyos államokban. A könyvtárhasználat szabadságfoka, nyilvánossága, esélyegyenlősége, „elitképző”, értékmegőrző-kultúráközvetítő funkciója, réteg- és tömegigények kielégítésének egyszerre fellépő igényei komplex könyvtárosi szerepeket, könyvtárhasználati reprezentációkat involválnak a könyvtári rendszer egészére. Az általam kidolgozott „bibliopláza modellben” leírható könyvtárhasználati attitűdök sajátos „egységben”, konvergenciában látatják ezeket a differenciált szerepeket, funkciókat. A rekreációnak, az ismeretközlésnek és -terjesztésnek, a szabadidő kulturált eltöltésének új igényei, lehetőségei „tág teret” nyitnak a könyvtárnak, mint (városi) köztérnek az újradefiniálásához, mint ahogy a rekreáció fogalmának könyvtári vetületeihez is.

A hermeneutikai módszerrel megközelített, dekonstruált könyvtár és rekreáció fogalmak mind a hagyományos intézményi, mind a tevékenységi hátteret fellazítják, közelítke-

tövé teszi őket egymáshoz. A könyvtári és szabadidős tevékenységek dekonstrukciójának egyik újragondolt eredménye lehet a szabadidő-rekreáció-könyvtárhasználat fogalmainak új kontextusú értelmezése. A szabadidőnek, a könyvtárügynek a hermeneutikai módszerrel megközelített kritikai értelmezése, a fellazított fogalmi jelentéseket az egyéni nézőpontok, szükségletek tükrében nemcsak önmagukhoz, történeti hagyományunkhoz, hanem egymáshoz viszonyítva is új horizont-összeolvadásban alkotja újra. Így ha a hermeneutika alapkérdéseit a könyvtárral és a rekreációval összefüggésben feltesszük, akkor az is a feladatunk, hogy a hermeneutikai tapasztalat, a megértés könyvtári és szabadidős aktusait összekapcsoljuk. Fontos kiemelni ezzel kapcsolatban, hogy mit is mond a hermeneutikai módszer a megértésről, tudásról. Gadamer szerint a megértés maga nem pusztán „reprodukción, hanem egyben mindig alkotó viszonyulás”²². Ebbe az összefüggésbe állítva a közművelődés, az ismeretterjesztés, a rekreáció fogalmainak hermeneutikai dekonstrukcióit, az is egyértelművé válhat, hogy a könyvtári közművelődés és rekreáció az ismeretszerzés, a tudás, az igazság új (hermeneutikai) aspektusaitól elválaszthatatlan. Ez a hermeneutikai „koherencia” teljességgel átalakítja a könyvtári gyakorlat módszereit, mind a tájékoztatástudomány, mind a könyvtár közművelődési-funkcionális határterületeinek a rekreációról eddig gondolt kapcsolatairól. A mai információs világban közelítődnek a profit, non-profit és közszolgáltatói információ- és tartalomszolgáltató platformok, szektorok, csakúgy, mint a magánélet és a munkavégzés tevékenységei, a szabadidő, informálódás, tanulás aktusai. Az informálódás tevékenységének fogalmi-funkcionális kibontásában, (dekonstrukciójában) jelentős szerepet kaphatnak az ismeretterjesztésnek és a rekreációnak a szabadidővel kapcsolatos összefüggései, törvényszerűségei: az információs sztrádán jelenlévő felhasználó a könyvtárak által nyújtott tartalmakhoz, hivatkozásokhoz juthatnak, ezeket is felhasználva, az ismeretszerzés, tanulás és a szabadidő új, autentikus műfajait is elsajátítják. A konkrét, célzottabb könyvtárhasználat motivációi felől nézve a könyvtári tájékoztatási folyamat hermeneutikai szemlélete nyithatja meg az utat a könyvtár – mint diskurzusok – értelmezése felé. Ahogy a hermeneutika nem ismer abszolút tudást, úgy ma már nem elsősorban a tények átadásának médiumaként, hanem vélemények, diskurzusok felvetésének plurális intézményeként jelenik meg a könyvtár paradigmatiszta horizontja. Fontos továbbá kiemelni a (hermeneutikai) beszélgetést, mint a megértés folyamatát. A könyvtári világban történő információáramoltatási, tájékoztatási folyamatok a használók felé olyan dialógusba illeszkednek, amely már maga is a megértés folyamatának része, így a könyvtári ismeretterjesztés, a rekreáció maga is a megértés hermeneutikai kontextusába helyezve nyeri el jelentését. A könyvtáros és az olvasó párbeszéde, (hermeneutikai beszélgetése) kristályosítja ki azt a kulturális igényt, amelyre a könyvtárhasználónak élményszinten is szüksége van. A könyvtári élményfogalom hermeneutikai-szociológiai értelmezése másfelől messze túlmutat az olvasás, az ismeretszerzés, a megértés, a könyvtári szabadidős tevékenységek hagyományos horizontján. Minden könyvtári élményre való törekvést, igényt, amit a tágabb értelemben vett kulturálódáshoz, mint általános tevékenységhez kapcsolunk, a megismerés és a szabadidő-munkaidő sajátos kapcsolatában értelmezhetünk újjá. A szabadidőnek és a munkaidőnek, valamint e tevékenységek helyeinek fokozatos egymásba átmenése, egymásba integrálása kihát a könyvtárak használói igénybevételének szabadidős aspektusaira is. A tanulást, a (tudományos-szellemi) munkát megszakíthatják rekreációs könyvtárhasználati aktusok. Ennél a pontnál kell azt hangsúlyozni, hogy milyen tágan is értelmezhető hermeneutikailag a könyvtárhasználati aktusok sokfélesége. Amikor bármilyen informá-

ciókeresést – különösen megosztást – végzünk a világhálón, akkor már bizonyos értelemben könyvtárhasználatnak minősíthető tevékenységet folytatunk. Így elvben minden szöveges, multimédiás tartalommal kapcsolatos tevékenység (olvasás, írás, vizuális tartalomkészítés, megosztás) könyvtári dokumentációs, archiválási, tájékoztatói folyamatokhoz is kapcsolható. A közművelődés ma még nem teljesen feltárt, itt vázolt új útjai hermeneutikailag ezen a horizonton értelmezhetik újjá a könyvtári szabadidő eltöltés, ismeretterjesztés és rekreáció új formáit, egyúttal a könyvtári szerepek változásait.

Jegyzetek

- 1 In: Rekreáció mindenkinek II. Szellemi rekreáció. (Szerk.: Fritz Péter.) Maxim Kiadó. 2015. 500 p. (Megjelenés alatt)
- 2 Szíjjártó Zsolt: A hely hatalma. Lokális szcénák – globális folyamatok. Budapest, Gondolat Kiadó, 2008.
- 3 Az 1989-ben megjelent Great Good Place című művében
- 4 Szóllás Péter: A könyvtár mint harmadik hely. = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 2010. 11. sz. 3-7. p.
- 5 Balogh András: Bibliopláza a (köz)művelődésért. = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 2005.12. sz. 29-34. p, valamint Uó: Bibliopláza- a XXI. század könyvtára? = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 2013. 1. sz. 3-17. p.
- 6 Lásd részletesebben: Demetrovics Zsolt (szerk.): Pláza, ifjúság, életmód. Egészségmagatartás vizsgálatok fiatalok körében. Budapest, L' Harmattan Kiadó, 2009.
- 7 Lásd részletesebben Gerhard Schulze élménytársadalom koncepciójának elemzését: Éber Márk Áron: Élménytársadalom. Budapest, ELTE, Társadalomtudományi Kar, 2007.
- 8 Uo.
- 9 György Péter: Az eltörölt hely – a Múzeum. Budapest, Magvető Kiadó, 2003.
- 10 Ezt a problémakört nemrég kezdtem el feldolgozni: Balogh András: Modern és posztmodern „könyvtár-filozófiák”. = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 2014. 3. sz. 7-30. p.
- 11 Az egeri Bródy Sándor Megyei és Városi Könyvtár Agria Parkban létrehozott fiókja az első ilyen jellegű hazai tagkönyvtár. Lásd: Kelemenné Csuha Zsuzsanna: Plázába mentem, keress a könyvtárban! = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 2013. 2. sz. 15-21. p.
- 12 Számos strandkönyvtárat lehet említeni, illetve az ország legnagyobb fesztiválján, a Sziget Fesztiválon is lehet találkozni kihelyezett könyvtári standokkal.
- 13 http://www.mkke.hu/page.php?page=BOOK_TURNOVER
- 14 1997. évi CXL. Törvény a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről
- 15 Elsősorban az ODR-t, az Országos Dokumentum-ellátási Rendszert, valamint a KSZR-t, a Könyvtárellátási Szolgáltató Rendszert kell kiemelnünk.
- 16 A Márai-program immár a 4. szériában fut, listáról válogatható irodalommal.
- 17 Barthes, Roland: S/Z. Budapest, Osiris, 1997.
- 18 Foucault, Michel: Fantasztikus könyvtár. Budapest, Pallas Stúdió – Attraktor, 1998.
- 19 Manuel Castells elméleti megközelítéseként ismertté vált terminológia.
- 20 http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/pdf/kult_szokasok.pdf
- 21 Ábrahám Júlia –Bárdos György: A szabadidő és rekreáció. Problémafelvetés. = Kultúra és Közösség 2014. 1. sz. 25-30. p.
- 22 Gadamer, Hans-Georg: Igazság és módszer. Budapest, Osiris Kiadó, 2003.

A biblioterápia kialakulása, fejlődése és helye a könyvtárban

A biblioterápia gyökerei az ókorig nyúlnak vissza. Külföldön – elsősorban az Amerikai Egyesült Államokban, Európában pedig Németországban és Angliában – elterjedt szolgáltatás a könyvtárakban. Tanulmányomban szeretném bemutatni a módszer korai előzményeit, majd azt, milyen változásokon ment keresztül a történelem során. Kitérek a fogalom változásaira, és arra, hogyan alakult az alkalmazása, valamint a jelenlegi külföldi könyvtári szolgáltatás, a könyvlista (booklist) lehetőségére. Ezen kívül szó lesz arról is, némelyek miért tartják veszélyesnek a biblioterápiát.

A biblioterápia korai előzményei

A biblioterápia legkorábbi előzményei megtalálhatóak az ókori Egyiptomban. Jung *Analitikus pszichológiájában* olvashatjuk, hogy a régi Egyiptomban, ha egy embert kígyó mart meg, nem egyszerű orvost, hanem orvospapot hívtak hozzá, aki gyógyszerek helyett Rá és anyja, Ízisz mítoszának kéziratát hozta magával, és felolvasta a betegnek. A történetben Ízisz egy mérges kígyót teremtett, amelyet a homok alá rejtett, amikor pedig Rá isten rálépett, a kígyó megmarta. Az istent szörnyű fájdalmak gyötörték, halálfélelme volt, ezért az istenek olyan varázslatot végeztek Ízisszel, amely kiűzi a mérget. „*És Ízisz, a varázslás nagyaszonya, így szólt: >>Folyj ki, mérge, jöjj elő Rá-ból... Dolgoztam, és kényszerítem a mérget a földre hullani, mert uralkodom a kígyó mérgén... Hadd éljen Rá, és hadd haljon meg a mérge, mert ha a mérge él, Rának meg kell halnia.<< És hasonlóképpen egy bizonyos ember, egy bizonyos embernek a fia, élni fog és a mérge meg fog halni*”³⁰ Már ebből az egy történetből is kitűnik, az ókorban milyen nagy jelentőséget tulajdonítottak az írott szónak, és a gyógyulást nem a gyógyszereknek, hanem a történetnek tudták be. Hittek benne, hogy Rá istenhez hasonlóan ők is meggyógyulhatnak egy kígyómarást követően. Arról természetesen nem szólnak a feljegyzések, hogy milyen arányú volt a gyógyulások száma, és hányan haltak meg a kígyó mérgétől.

A különböző vallások szentnek tekintett szövegeit hasonló céllal olvasták. Így a *Biblia* és a *Korán* is utasításokat, tanácsokat tartalmaz az olvasók számára az életvezetési

és egyéb nehézségek megoldásához. A Szent Páltól származó *Rómaiainak írt levél* például konkrét utasításokat tartalmaz, miszerint „*A reményben legyetek derűsek, a nyomorúságban béketűrők, az imádságban állhatatosak. Segítetek a szenteken, ha szükségben vannak, gyakoroljátok a vendégszeretetet. Áldjátok üldözőiteket, áldjátok, s ne átkozzátok. Azokkal, akik örülnek, örüljétek, s a sírókkal sírjátok. Éljetek egyetértésben. Ne legyetek fennbéljűzők, hanem alkalmazkodjatok az egyszerű emberekhez. Ne legyetek magatokkal eltelev...*”³⁹

A *Korán*, az iszlám vallás legfontosabb írott dokumentuma, amely példát mutat, támaszt nyújt az muzulmán emberek számára évezredek óta. A szúrák megtanítanak az erkölcsös életre, valamint a társadalmi háttér kialakulásához is tanácsot adnak.³¹

Ha nem csupán a vallásos szövegeket nézzük, akkor a történetek segítő szerepét felfedezhetjük a különböző irodalmi alkotásokban, mint például az *Ezeregyéjszaka* meséiben is. Bár a mesegyűjtemény keletkezési körülményeit és korát nem tudják a kutatók pontosan megállapítani, azt már tudják, hogy mindig az adott kor igényeinek megfelelően alakult a szövege. Mesék kerültek be és ki, vagy a meglévők módosultak. Így amíg felnőtt korosztálynak szánták a történeteket, addig tartalmaztak szexuális utalásokat, majd amikor gyerekek számára adaptálták, ezeket a részeket eltávolították.¹⁵ Ha a kerettörténetet nézzük, akkor elmondhatjuk, hogy Seherezádé biblioterapeuta volt, hiszen egy előre meghatározott cél érdekében logikusan felépített mesék sorozatának segítségével igyekezett segíteni a nőkből kiábrándult uralkodón. A király mellett azonban a gyűjtemény azoknak is segítséget nyújt, akik elolvassák a meséket, történeteket.⁶³³

Amennyiben kelet felé fordítjuk figyelmünket, a biblioterápia talán legmélyebb gyökereit fedezhetjük fel a hagyományos hindu orvoslásban, ahol mesét adtak a beteg léleknek, és az e fölött tartott meditáció segített a probléma megoldásában.⁵

A mesélés szervezett formája hazánkban először a fonókban töltött téli estéken valósult meg, ahol egymást szórakoztatták történetekkel az emberek. A nő a fonást, azaz a szál sodrását és motollára tekerését valamelyik háznál összegyűlve végezték. Munka közben beszélgettek, énekeltek, s ha legények is részt vettek az eseményeken, akkor tréfálkoztak, táncra keltek. A fonó alkalmas hely volt a mesék, mondák, anekdoták, találós kérdések előadására, meghallgatására. „*A magyar népi pszichoterápiás módszerek és ráolvasások pszichoterápiás szempontból is szuggesztív és hipnotikus erejűek voltak*”³⁴.

A módszer (újra)felfedezése

A nyugati orvostudomány által történő újrafelfedezés egészen a XIX. századig váratott magára, ekkor ugyanis már a lelki problémát is igyekeztek orvosolni a szemmel jól látható testi tünetek kezelésén kívül. 1815-ben egy philadelphiai orvos, Benjamin Rush meggyőzően érvelt az olvasás terápiás értéke mellett. John Minsin Galt pedig 1833-ban már a betegek kezelési programjának részévé tette.⁵ Később, az első világháború idején Samuel McChord Crothers volt az első, aki használta a biblioterápia kifejezést, a barátja, George Bagster pedig kijelentette, hogy a biblioterápia egy új tudomány.⁹ Az első ismert példa arra, hogy egy képzett könyvtáros könyveket használt mentális betegek kezelésében 1904-ből való, a könyvtárost pedig Kathleen Jonesnak nevezeték, aki a McLean Kórházban, a massachusettsi Waverlyben dolgozott.⁴⁰ William J. Bishop 1931-ben összeállított egy referencialistát a kórházi könyvtárak számára, a jegyzék különböző biblioterápiás tételeket tartalmazott.⁹

A legnagyobb előrelépést és a könyvtáros szakmához való tartozás elismerését az jelentette, amikor 1939-ben a Hospital Division of the American Library Association biblioterápiás bizottságot alakított, ahol hivatalosan is könyvtári szolgáltatásként ismerték el a biblioterápiát.⁵

A módszer szélesebb körű elterjedése a második világháború idejére datálható, ugyanis a frontról hazatérő katonák hosszú kezelést igényeltek, amit meg is kaptak, és ekkor már a mentális épségükre is odafigyeltek az egészségügyi ellátásuk során.⁹

A csoportterápia kifejezést 1931-ben alkották meg. A pszichodráma 1925-ben vált ismertté, a táncterápia pedig 1942-ben. Az 1950-es években megjelent a művészetterápia és a zeneterápia. A felnőttoktatás, amely az 1930-as és az 1940-es években virágzott, szintén azt állítja magáról, hogy a biblioterápia előfutára. Rhea Joyce Rubin végzett egy elemzést, amelynek során 131 darab, 1970-1975 között megjelent cikket vizsgált meg, és ennek köszönhetően megállapította, hogy már ekkor a biblioterápiával kapcsolatos írások csupán 35 százaléka jelent meg könyvtári folyóiratokban és 65 százaléka más területeken, mint a pszichológia, oktatásügy, egészségügy.⁴⁰

Az 1920-as években több szalon futott a biblioterápia fejlesztése, azonban hatékony szószólója nem jelent meg. Linda Eastman állítólag azt mondta, hogy „*ha én orvos lennék, könyveket adnék a betegeknek a szerint, hogy szerintem mire van szükségük*”. A Library Association 1930-as ülésén Kathleen Jones E. F. Garescht idézte, aki szerint „*a könyvek egy jól megválasztott kórházi könyvtárban úgy sorakoznak, mint a fiolák a gyógyszerárban*”.⁹

Az 1930-as években Sadie Peterson Delaney megírta *A biblioterápia helye a kórházban* című munkáját, és hangsúlyozta, hogy szükség van adekvát rekordokra. Perrie Jones folytatta a hasznos munkát megjegyzéseivel, többek között azzal is, hogy sajnos, nincsenek üzembiztos listák vagy szabályok a biblioterápiára vonatkozóan. Hangsúlyozta, hogy megfelelő képzésre és személyzetre van szükség. *A mentális betegek olvashatnak* című cikkben Jones három bekezdést szentelt az „Amit mi nem tudunk” témának. Rámutatott, hogy szándékosan került a biblioterápia szót, mert nem volt megfelelő módszer, ami indokolta volna a kifejezést.

Voltak szkeptikusok is, Magnus C. Petersen például úgy nyilatkozott, hogy „*Ha van egy nagy két páciens, aki érdeklődik az olvasás iránt és mi látjuk ezt az érdeklődést, hajlamosak vagyunk arra következtetni, hogy az elért javulás az olvasásnak köszönhető. Ami azt illeti, lehet, hogy a javulás az olvasásnak köszönhető, de lehet, hogy annak ellenére.*”

1940-ben Eleanor Mascariño könyvtáros és Delmar Goode orvos beszámoltak arról, hogy egy adott betegség kezelésére használták a biblioterápiát, hangsúlyozva annak fontosságát, hogy szoros együttműködés alakuljon ki az orvos, a könyvtáros, valamint a család és a beteg között.

1957-ben Mary Jane Ryan azt írja, hogy a „*biblioterápia még nem egy tudomány, hanem egy művészet*”. Ruth Darrin egy workshopon elég távan határozta meg a biblioterápiát, és rámutatott, hogy a biblioterápiát lehet használni a gyógyításban és a megelőzésben is. Peaerl G. Elliott már elsősorban gyerekekkel foglalkozott. A biblioterápia ekkoriban még nagyrészt a kórházi alkalmazáshoz kötődik, azonban lassan felfedezik, hogy értékes módszer lehet a börtönökben is.⁹ A későbbiekben már felhívták a figyelmet, hogy a biblioterápiának be kell épülnie a könyvtárosképzésbe, hiszen a könyvtáros könyvek által próbál nevelni, és terápiás szempontból nem hagyható figyelmen kívül az olvasás.²⁸

A biblioterápi első, szűk alkalmazási színhelyei a pszichiátriai osztályok, átmeneti otthonok, gyermekotthonok, idősek otthonai voltak. A hetvenes években szélesedett ki az alkalmazási területe, olyan emberek között is alkalmazni kezdték, akik nem szorultak gyógykezelésre. A biblioterápia tehát áttörte korlátait, és „normális” emberek között is alkalmazni kezdték. Már nem csupán az orvosok és könyvtárosok érdeklődtek iránta, hanem a pedagógusoknak, szociális gondozóknak is felkeltette a figyelmét.

Hazánk még ekkor e területen nincs lemaradva a nemzetközi – különösen az USA-ban történő – alkalmazáshoz képest. A módszert Bartos Éva és Hász Erzsébet honosította meg Magyarországon, általában nyugdíjas résztvevők körében alkalmazzák, azonban beszámolóit olvashatunk Bartos Évától¹⁵ az alkoholfüggőségüktől szabadulni vágyók körében tartott beszélgetésekről is. Nagy Attila *A biblioterápia honosítása a magyarországi könyvtárosképzésben*³² című cikkében a módszer hazai elterjedéséről részletesen is olvashatunk. A gyors népszerűség kialakulását azonban megtorpanás követte, csupán az utóbbi években – talán a meseterápia népszerűsödésével együtt – kezdett ismét elterjedni. A módszer alkalmazására és megismertetésére létrejött a Magyar Irodalomterápiás Társaság, amelynek támogatásával 2014. május 16-án Nyíregyházán, „*Segített a könyv, a mese*” címmel megrendezésre került az első biblioterápia-konferencia. 2014. április 16-án megtartotta alakuló ülését az Oláh Andor Biblioterápiás Társaság is, amely vállalta a tanfolyamokon, képzéseken résztvevők, valamint érdeklődők biblioterápiás tudásának fejlesztését, elsősorban gyakorlatorientált műhelyfoglalkozások keretében.

2014-ben Egerben a fejlesztő biblioterápia átlépte saját határait, a technikai, technológiai kihívásokra reagálva az iPad és fejlesztő biblioterápia egymást segítő, kiegészítő megvalósulásának lehettünk tanúi, amely eljárás az e-biblioterápia nevet kapta; a nemzetközileg is unikumnak számító első foglalkozásokon általános iskolai tanulók vehettek részt.

„Veszélyes irodalom”

Annak bizonyítékeként, hogy nem csupán a mesék, népballadák, regék és anekdoták lehetnek nagy hatással az emberekre, hanem érdemes figyelembe venni a regények és egyéb szépirodalmi művek esetleges hatását is, javasolt Goethe *Az ifjú Werther szerelme és halála* érdekes ajánlását (s a Werther-hatást is) megnézni. A regény így kezdődik: „*És te, jó-ságos lélek, aki ugyanazt a szorongást érzed, mint ő, meríts vigaszt a szenvedéseiből, és legyen barátod ez a kis könyv, ha a sors végzése vagy a saját hibád miatt jobbat nem tudsz találni.*”²⁰ Szerintem mindez azt jelenti, hogy a megfelelő könyv megfelelő időben igazi barát tud lenni. Ha az ember kétségbeejtőnek találja saját helyzetét, néha már az is elegendő, ha olvashat valakiről, aki megélte mindazt (vagy egészen hasonló), amin jelenleg ő maga megy keresztül. Álláspontom szerint a könyvek e megnyugtató és vigasztaló szerepe elmélyíthető és még inkább kamatoztatható azáltal, ha lehetőséget biztosítunk, hogy az olvasottakról megoszthassák a gondolataikat, véleményüket az emberek. A mű mai értelemben vett sikerkönyvvé vált a XVIII. században, azonban rövid időn belül szomorú események voltak a regényhez köthetők, ugyanis megszorodott azon öngyilkosok száma, akik szerelmi bánatukban kísértetiesen hasonló módon vetettek véget életüknek, mint a mű főszereplője – még a ruházatuk is a főszereplőjével volt azonos: kék kabát, sárga, mély kivágású ing és hosszú szárú Wellington-csizma. Az öngyilkossági hullám először csak a német területeken volt megfigyelhető, azonban rövid időn belül „megfertőzte” egész Európát. Goethét azzal

a súlyos váddal illették, hogy öngyilkosságra buzdítja a fiatalokat. Ez természetesen erős túlzás, hiszen a kor romantikus szellemisége is hozzájárult a mű hatásának erősítéséhez, ezt megelőzően azonban senki nem gondolta volna, hogy egy „egyszerű” regénynek ilyen erős befolyásoló ereje lehet. Azonban az irodalmi alkotások gyógyításban kifejtett hatásának kiaknázása még váratott magára. Az bizonyos, hogy *Az ifjú Werther szerelme és halála* a szentimentalizmus egyik legszebb gyöngyszeme, a hatást pedig a pszichológiai szakzsargon is átvette Werther-effektus vagy Werther-hatás néven.

Thomas Trotter 1807-ben pszichiátriai értekezésében a regényolvasás szenvedélyéről is ír: „*jelenleg ez az idegrendszeri betegségek legfőbb kiváltó oka. Az a tudat, amely elszórakoztatja magát a mai modern megfogalmazások szerelmi-betegség giccseivel, racionális lények szintjétől elrugaszkodva keres élvezetet magának. A romantikus szerelem zabolázatlan leírásaiból olyan elképzelt világot alkot, amely a folyó élet racionális világában morális útmutató nélküli szenvedélyt hagy. Egészen a jobb érzésekkel felrubázott nők tudatáig, ez a fajta irodalom-mérgezés gyakran végzetesnek bizonyul...*” Durkheim felhívta a figyelmet: „*Nem kétséges, hogy az öngyilkosság gondolata ragályoszerűen terjedhet... Talán nincs is más jelenség, amely ragályosabb lehetne*”.² Itt szükségesnek tartom felhívni a figyelmet a média felelősségére – és így a biblioterapeuta felelősségére is –, ugyanis a Werther óta különböző kutatások folynak, hogy milyen mértékben befolyásolják a látottak, hallottak, olvasottak a befogadót. Hasonló hatást keltett még a *Szomorú vasárnap* című film¹⁹ és maga a dal is, vagy Molnár Csilla szépségkirálynő tragikus esete.²¹ A biblioterápiás foglalkozások során is figyelmet kell fordítani a veszélyforrásokra, így az azonosulásra, a dicsőítésre, a szenzációként való tálalásra és a konkrét instrukciókra. Az azonosulás veszélyét csökkenti, ha az öngyilkosságot úgy mutatják be, mint egy betegség (például depresszió) utóhatását, amely egyébként sikeresen kezelhető lett volna alternatív problémamegoldások és sikeresen kezelt krízis-helyzetek bemutatásával, háttérinformáció szolgáltatásával a depresszióról, mint betegségről.²¹ Mindezek pedig sikeresen megvalósultak a biblioterápiás foglalkozáson.

A biblioterápia definíciójának sokszínűsége

Miután megismertük a biblioterápia korai előzményeit és kialakulását, érdemes kitérni a biblioterápia definiálására is, miközben ez még ma sem egységes. Sokan sokféleképpen határozták meg. Ebben a fejezetben szeretnék ebbe a sokszínűségbe egy kis betekintést nyújtani, először külföldi meghatározások, majd a hazaiak alapján, valamint a legáltalánosabbaktól a speciálisabb felé haladva. Mint az majd látható lesz, különösen a külföldi meghatározások először a klinikai biblioterápia körülírására szorítkoznak, aztán a későbbiekben kibővülnek a gyermekek, majd az olvasók körével.

A biblioterápia kifejezés a görög „biblion” (könyv) és a „therapeia” (gyógyítás) szóból származik^{3 25 22}, ebből fakadóan a legegyszerűbb meghatározások úgy hangzanak, hogy a biblioterápia nem más, mint a ’könyvek gyógyító ereje’, ’könyvek általi gyógyítás’. Ez azonban nem tartalmazza, hogy milyen módon jutnak el a művek a megfelelő emberekhez, hogyan fejt ki a módszer a hatását, milyen esetben alkalmazható, ki tarthat ilyen foglalkozásokat, valamint célközönséget sem határoz meg. Ezeket a hiányosságokat igyekeznek a későbbi meghatározások orvosolni.

A *Webster's Third New International Dictionary* úgy határozta meg 1961-ben, hogy „*válogatott olvasmányanyag terápiás segédeszközként való felhasználása a gyógyászatban és a pszichiá-*

riában”.⁵ Ebből a megfogalmazásból még hiányzik, hogy nem csupán a gyógyászatban használható fel a módszer. Ehhez képest a mai értelmezése jóval szélesebb körű lett. Úgy vélem, hogy ez a definíció jobban körülírja a klinikai biblioterápia lényegét, mint általánosságban magát a biblioterápiát, hiszen ez az értelmezés nem terjed ki a fejlesztő biblioterápiában rejlő lehetőségekre.

Hart úgy fogalmaz, hogy a biblioterápia során a tanácsadó vagy a könyvtáros kijelölt olvasmányok által nyújt segítséget a személyes problémák megoldásában. Kiemelendőnek tartom, hogy ez a definíció tartalmazza: a könyvtáros is aktívan részt vehet a foglalkozások alakításában.

Aiex szerint a biblioterápia nem más, mint hogy az emberek meg tudják oldani a problémáikat könyvek segítségével, Harris és Hodges pedig úgy véli, hogy az irányított olvasás segít az olvasónak öntudatossága növelésében.²⁹

Az alábbi definíciókból jól láthatjuk, hogy a módszer célcsoportjának meghatározásánál sokáig csupán a gyerekekre koncentráltak. Rosen úgy határozza meg, hogy a könyveken alapuló hatékony terápiának tartalmaznia kell terveket a gyerekek újonnan szerzett felismerésének alkalmazására, stratégiát e tervek megvalósítására és rendelkezést a hatástalannak bizonyuló tervek kijavítására.¹⁷ Hendrickson hisz abban, hogy a biblioterápia segítségével a gyerekek kontrollálni tudják majd érzelmi kitöréseiket. Pardeck lehetőséget lát benne, hogy a fiatalok sikeresen átvészeljék a változásokat, mint például az örökbefogadást vagy a családon belüli abúzust.³⁵ Coombs úgy gondolja, hogy a biblioterápia egy technika, amelynek segítségével a gyerekek önbizalma fejlődik, és jobban megértik a problémáikat.²⁹ Jeon a tehetséges gyerekek segítésében látja szerepét.¹⁷ Hébert definíciója a Fraiser és McCannon által a későbbiekben ismertetett meghatározáshoz hasonlóan úgy gondolja, hogy a kamaszok és a gyerekek sikeresen elemezhetnek problémahelyzeteket oly módon, hogy biztonságban maradnak az általuk képzeletben meghozott döntések következményeitől.

A későbbi definíciók a célcsoportot már nem szűkítik le ennyire, Corman szerint például a katarzisz megszabadítja feszültségeiktől az olvasókat, és így nagyobb esélyük lesz magukra ismerni egy könyv szereplőiben.¹⁷ Fraiser és McCannon úgy gondolják, hogy az olvasók képzeletük segítségével különböző megoldásokat próbálhatnak ki anélkül, hogy a valós élet következményeivel szembesülnének.¹⁷

De hogyan definiálták a módszert hazánkban? Oláh Andor szerint a biblioterápia nem jelent mást, mint „tudatosítani és módszerre alakítani át saját tapasztalatunkat, élményeinket és mindazt, ami észrevétlenül valósult meg eddig”.^{8 16} Bartos Éva Oláh Andor megfogalmazását a következőkkel egészítette ki „valóban arról van szó, hogy mindazt a tapasztalatot, amit a könyvek, az olvasás, az irodalom jótékony hatásáról felhalmozott az emberiség, egyszerűre átfordították tudatosan alkalmazott módszerre, gyógyító céllal, szándékolt hatás kiváltására”.¹⁶

Vértés László szerint a biblioterápia lényege: „gyógyítani a könyvek visszhangjával, megkeresni és megtalálni a betegben a művet, egészet, részletet, mindazt, ami lelkehez ragadt, ami üdítő varázserővel segíti testi-lelki fájdalmak leküzdésében”.⁴¹ Hadházy Csabáné szerint „a lélek megnyugvását segítheti elő függetlenül attól, hogy nem beteg az, aki ezen részt vesz”.²⁴

A biblioterápiát, vagy más néven az irodalomterápiát a Magyar Irodalomterápiás Társaság a következő módon fogalmazza meg: „Az irodalomterápiás foglalkozás mindig egy előre kiválasztott irodalmi mű köré szerveződik, mely lehetőség szerint a csoport tagjainak hasonló problémáját célozza meg. A mű (műrészlet) kapcsán a csoportvezető irányításával beszélgetés folyik. A szöveghez

*fűzött megjegyzések segítenek a csoporttagoknak pontosítani a mű által sugallt témához való viszonyukat. Ez fontos felismerésekre vezet önmaguk megismerésében és mások megítélésében, újra hangolhatja a már megmerevedett egyéni struktúrákat. Bár a résztvevők sokszor irodalomórához hasonlítják a foglalkozást, mégsem műelemzéseket, irodalmi expozékat vár el a csoport vezetője, hanem a résztvevők személyes élményeit szeretné a csoportban közkinccsá tenni”.*²⁷

Én személy szerint Hász Erzsébet megfogalmazásával értek egyet leginkább, miszerint a biblioterápia „éppen úgy, mint a legtöbb, vagy majdnem minden művészetterápia nemcsak a beteg emberek gyógyításában használható, hanem a megelőzésben és a rehabilitációban is, de hasznos akkor is, amikor egy krónikus betegséggel való együttélést kell megtanulnia valakinek. [...] A biblioterápiás beszélgetés annyiban tér el egy egyszerű szövegértelmezéstől, hogy ott azt gyakorolják, hogy a befogadónak, aki egy saját múlttal, jellel, jövővel rendelkező, nagyon érzékeny, összetett személyiség, az adott szöveg itt és most, mit jelent”.

¹⁶

A biblioterápia típusai

Ahogy a fogalmak, úgy a biblioterápia típusai is folyamatosan változtak-változnak. Bartos Éva például így osztotta fel a biblioterápiát⁴:

- Intézményen belüli biblioterápia, ennek során ismeretterjesztő irodalmat olvasatnak a betegekkel, akik a szövegek feldolgozásában orvosi segítséget kapnak. Kórházban vagy rendelőintézetben valósul meg ez a típus. Például hazánkban Oláh Andor szentendrei főorvos alkalmazta ezt a lehetőséget³⁴.
- Klinikai biblioterápia, amelynek keretében a betegek szépirodalmi műveket olvasnak, a csoport többnyire emocionális vagy viselkedési problémával küszködő páciensekből áll. A terápia történhet intézményben vagy más közösségen belül. Ezt a módszert alkalmazta például Bartos Éva is alkoholbetegek körében⁵.
- Fejlesztő biblioterápia. Ezt a típust alkalmazzák, illetve alkalmazhatnák a könyvtárak legszélesebb körben. Ebben az esetben a terápia résztvevői „normális” egyénekből állnak. Ilyen volt például a debreceni Újkerti Könyvtárban tartott irodalomfoglalkozások sora általános iskolások körében²³.

Rhea J. Rubin az 1970-es években készített összefoglalója az irodalom és a résztvevők természete szerint, táblázatos formában teszi áttekinthetővé a biblioterápia alkalmazási lehetőségeit⁴⁰:

Az irodalom természete	A résztvevő természete, nyelvészeti válasz	
	Receptív nyelv /input/	Expresszív nyelv /output/
Írott	A	C
Szóbeli	B	D

- A – Hagyományos biblioterápia (a résztvevő maga olvassa az irodalmat, írott irodalmat olvasnak fel a résztvevők).
- B – Irodalomterápia, ahogy Shiryon megfogalmazta (szóbeli irodalom a résztvevőknek).
- C – Kreatív írás terápia (a résztvevők irodalmi alkotásokat hoznak létre, verseket, novellákat, élettörténeteket írnak).
- D – „Kreatív szóbeli terápia” (a résztvevők irodalmi alkotást hoznak létre szóban, egy verset, rövid történetet, élettörténetet alkotnak).

„Minden művészetterápia esetében – így a biblioterápiában is – alkalmazható a két működési elv: aktív és receptív. Ez a legismertebb a zeneterápia esetében: aktív zeneterápia folyamán a páciens maga muzsikál, a receptívben pedig zenét hallgat (...) aktív biblioterápia: poetry therapy, creative writing, azaz írás, receptív biblioterápia: olvasással bevezetett, az olvasmányélményre reflektáló beszélgetés.”²⁶ – írja Hász Erzsébet.

A foglalkozás irányultsága alapján tehát lehet:

- Receptív biblioterápia – felolvasásra kerül egy szépirodalmi mű, ezt követően a résztvevők megosztják egymással a gondolataikat.
- Produktív biblioterápia – a résztvevők saját maguk hoznak létre egy irodalmi szöveget, amely egy meghatározott témához fűződik.

Hász Erzsébet a következő típusokat különbözteti meg a külföldi gyakorlat és elnevezés alapján²⁶:

Angol nyelvterületen:

- Poetry therapy: az írás áll a terápiás tevékenység középpontjában, a költészet terápiás értékű szerepeltetésével tűnik ki.
- Creative writing: az önmegvalósítás iránti igény speciális, írásos módozatának személyre szabott fejlesztése a cél.

Német nyelvterületen:

- Poesie-therapie: „poézisterápia”, a Bartos Éva-féle felosztásban lényegében a klinikai biblioterápiának felel meg. Pszichikai és pszichoszomatikus megbetegedések kezelésére használatos, krízishelyzetek megoldására alkalmazzák. Számos területen használják: pszichoterápia, rehabilitáció, lelkeségély-szolgálat, idős és fogyatékos embereknél.
- Lesetherapie: olvasásterápia, ami a receptív biblioterápiának felel meg.
- Schreibtherapie: írásterápia, ami az aktív biblioterápiának felel meg.

Ha a résztvevők száma alapján szeretnénk csoportosítani az eljárásokat, akkor beszélhetünk egyéni és csoportos terápiáról is. Az egyéni biblioterápia során a pedagógus vagy könyvtáros könyvet ajánl a felhasználónak, és miután az elolvasta, lehetőséget biztosítanak számára, hogy megbeszélje az olvasottakat és a velük kapcsolatban felmerülő gondolatait a könyvtárossal vagy az orvossal. Csoportos biblioterápia esetén a kiválasztott művet több ember közösen dolgozza fel, és nagy jelentősége van a csoport tagjai egymásra kifejtett hatásának. A foglalkozás vezetője lehet könyvtáros, pedagógus, mentálhigiénés szakember, pszichológus, lelkész.

A foglalkozáson felhasznált irodalmi alkotás műfaj szerint szintén sokféle lehet; használhatunk mesét, mítoszt, eposzt, verset, novellát, regényt, regényrészletet, vallásos műveket.

A terápia helyszínül több hely szolgálhat, így iskolában, könyvtárban, imateremben, kórházban, kollégiumban történhetnek az összejövetelek. Mint az alkalmazási területek alapján is jól látható, a biblioterápia szinte minden területen alkalmazható módszer, amelyet a könyvtártól az iskoláig bárhol lehet használni.

Biblioterápia a mai könyvtárakban, külföldön és hazánkban

Az Amerikai Egyesült Államokban és Angliában már több olyan gyűjtemény is létezik, amely kategorizálva tartalmaz történeteket a különböző korosztályok számára. Egy-

re népszerűbb, hogy oktatási intézmények és könyvtárak ilyen felosztású adatbázisokat hoznak létre, kihasználva az online forma előnyeit, mint a könnyű és gyors frissíthetőség és a széles körű elérhetőség. Az egyik ilyen gyűjtemény a Best Children's Books¹⁰, amely az alábbi témákban tartalmaz forrásokat: örökbefogadás, nevelőszülői ellátás, alkohol és kábítószer fogyasztása, megfélemlítés, halál és haldoklás, fogyatékoság, válás, külön élés, táplálkozás és egészséges táplálkozás, valamint táplálkozási zavarok témában.

Ezen kívül természetesen számos weboldal létezik, amely kor vagy problémakör alapján ajánl olvasnivalót. Jellemzően ilyen tematikus gyűjteményeket tárnak a nagyközönség elé a nagyobb könyvtárak és oktatási intézmények, amelyek elsődleges célja a meghatározott korcsoport számára a különböző élethelyzetekhez adekvát irodalom elérhetővé tétele, ennek megfelelően általában az adott műveket teljes szöveggel elérhetővé teszik a saját felületükön. A teljesség igénye nélkül ilyen tematikus gyűjtemények érhetőek el például az alábbi intézmények online felületén:

- a Clear Lake Children's Center honlapja¹⁴
- a Kilkeny County Library Service honlapja¹³
- a Queen Mary University of London honlapja¹¹
- a GoodReads: Meet your next favorite book honlapja³⁸
- a Carnegie Library of Pittsburg honlapja¹²

A legtöbb hazai megyei könyvtárban elérhetőek Gerlinde Ortnertől a *Gyógyító mesék. A gyermeki agresszió és félelem ellen és mindaz, amit a meséléskor a szülőknek tudnia kell (3-7 éves korú gyerekeknek)*³⁶, valamint ugyanezen szerzőtől az *Új gyógyító mesék: Veszékedések, félelmek, szorongások ellen és az, amit a 6-10 éves gyermek szüleinek mindezekről tudniuk kell*³⁷. Mindkét kötet tartalmaz a közölt mesékhez jó tanácsokat a szülők, pedagógusok és könyvtárosok számára. A művek a jelzett korosztály részére készültek, ebből adódóan egyszerű, könnyen érthető, rövid mondatokból ismerhetjük meg a cselekményt. A tartalom szempontjából is konkrét eseményeket ismerhetünk meg, amelyek a gyerekek számára könnyen érthetőek, így nehézség nélkül tudnak a karakterekkel azonosulni, azonban a 10 évesek számára talán már túlságosan egyértelműen fókuszálnak a kijelölt problémára. Az első kötet az elválás, rossz álmok, félelem a kutyától, félelem a fogorvostól, időhúzás, rendetlenség, hazugság, csúnya beszéd, engedetlenség, körömrágás, éjjeli bepiselés, dadogás, evés, ottmaradás az óvodában, tanítás zavarása, gúnyolás, agresszív hajlamok, testvérek marakodása, gyerek mint jó partner, környezetvédelem és halál témakörökben tartalmaz műveket. A második kötet témakörei pedig az alábbi kategóriákba sorolhatóak: a mértéktelen tv-nézés, fogyatékos gyerek az osztályban, másféle gyerek az osztályban, az agresszív viselkedés, takarékosági intézkedések, anyagi gondok, elutaznak a szülők, rettegés a kórházba kerüléstől, a szülők válásától, gátlásosság, hogyan lehet elviselni a lemondást, a csalódást, elveszíteni is tudni kell, felvilágosítás, ha a szülők veszekszenek, elváltak a szülők, a gyereket egyedül nevelők gyereke, szorongás a magára maradáستól.

Véleményem és tapasztalatom szerint könnyebben alkalmazható, nagyobb segítséget nyújt a leendő használók számára Robert Fisher *Tanítsuk gyermekeinket gondolkodni történetekkel*¹⁸ című műve. Ez olyan irodalmi alkotásokat tartalmaz, amelyek téma alapján is igen változatosak; a történetek eredetük szerint is igen széles skálán mozognak; találunk itt többek között kínai, görög, kanadai, indiai, svéd, német, angol meséket is. Az irodalmi művön kívül olvashatunk még a feldolgozást segítő kérdéseket mind a történethez, mind a választott témához. Ezen kívül olyan tevékenységeket is ajánl, amelyek a mű feldolgo-

zásához szükséges egyéb feladatokat tartalmaznak, például más művészeti ágak alkotásainak elemzése meghatározott kritériumok alapján, játékok, rajzolás. A könyv a düh, állati jogok, szépség, erőszakosság, változás, bátorság és félelem, halál, tisztesség, szabadság, barátság, kísértetek, jó és rossz, boldogság, remény, tudás, szerelem, szerencse, emlékezet, rejtélyek, nevek, kérdések és válaszok, valóságos, illetve nem valóságos, titkok, lopás, idő, igazság, igények és szükségletek, ki vagyok én, bölcsesség és tanulás témakörökhöz tartalmaz meséket.

Biblioterápia a könyvtárban!?

Viták kereszttüzeiben áll jelenleg is az a kérdés, hogy ki jogosult biblioterápiás foglalkozások vezetésére. Csak képzett pszichológusok és pszichiáterek vezethetnek ilyen foglalkozást? Vagy könyvtárosok is? Mi számít pontosan biblioterápiának? Az irodalmi alkotásokról történő beszélgetés már biblioterápia? És egy könyv elolvasásának ajánlása? Az évek óta tartó vitát én sem tudom minden kétséget kizáróan megoldani, csak azt leírni, hogy mások és én mit gondolunk ezekről a kérdésekről.

Szerintem van létjogosultsága a biblioterápiának a könyvtárakban. A könyvtár feladata, hogy gyűjtse, feltárja, megőrizze és szolgáltatssa az információt a felhasználók számára. Eszerint tulajdonában van az az anyag, amelynek a segítségével segíthet másoknak. Amellett, hogy fizikailag birtokában van a könyv, a könyvtáros ismeri is az irodalmat, ezen kívül tanulmányai során megtanulta a szövegeket kritikus szemmel értékelni. Munkaköréhez tartozik az irodalomajánlás, amely éppen a felsoroltak miatt lehetséges. Mindemellett ismeri az olvasókat, rendszeres napi kapcsolatban áll velük. Könyvtári gyakorlatom során megfigyeltem, hogy nagyobb városi könyvtárakban, ahol az olvasószolgálatban vagy a kölcsönző pultban több könyvtáros végzi egy időben a munkáját, gyakran előfordul, hogy annak ellenére, hogy az egyik sorban többen állnak, a rendszeres olvasók a hosszabb sorba állnak be, mert ismerik a könyvtárost, akivel minden alkalommal beszélgetnek is a kiválasztott könyv kölcsönzésének procedúrája mellett. Ekkor elmondják a problémáikat, megbeszélik az utóbbi kölcsönzés óta történt dolgokat, és elmondják, hogy tetszett vagy nem tetszett nekik az a mű, amit korábban olvastak. Ezeket a könyvtárosokat gyakrabban keresik meg az olvasók azért, hogy „ajánljon egy jó könyvet”, „valami olyat, mint az előző”. A felkészült könyvtáros a felhasználó ízlésének megfelelő irodalmat tud ajánlani, emellett az olvasónak a korábbi beszélgetések során megismert személyes problémáit is figyelembe veszi, és lehetőleg olyan irodalmi alkotást ajánl, amely hozzájárul nehézségei megoldásához.

Természetesen egyetértek azzal a vélekedéssel, hogy a könyvtárosok csak fejlesztő biblioterápiás foglalkozást vezessenek pszichológus vagy mentálhigiénés szakember segítsége nélkül, és klinikait ne.

A könyvtár ma már nem csupán a hagyományos könyvtári feladatokat látja el, a mindennapi élet részévé vált, szolgáltatásai folyamatosan bővülnek, kitarta kapuit, író-olvasó találkozókat rendez, internetes szolgáltatásai vannak, továbbképzéseket, tanfolyamokat szervez és tart, tudományos és ismeretterjesztő előadások helyszíneként szolgál, kiállításokat, vetélkedőket, könyvklubokat szervez. Ma már a könyvtár a „harmadik hely” az otthon és a munkahely után. Kisebb városokban, ahol nincs elég irodalomkedvelőnek szóló program, ezzel lehet(ne) bővíteni a kínálatot.

Összefoglalás helyett

Miután ismertettem a biblioterápia kialakulását és definícióit, valamint típusait, szeretném néhány szóban összefoglalni, milyen cél elérése érdekében is használható sikeresen a módszer az oktatásban. A változó életforma okozta civilizációs betegségek – mint a frusztráció, a szorongás, az alvászavar, a negatív stressz – mindenkire hatnak, ezek enyhítésére eredményesen alkalmazható.

A módszer sokszínűségét mutatja, hogy külföldi – elsősorban amerikai – pedagógusok sikeresen alkalmazták osztálytermi keretek között, például dyslexiás és dysgraphiás diákok osztályközösséggel való elfogadtatására, agresszív tanulók kezelésére, az osztályközösség építésére és a csoport perifériáján elhelyezkedő diákok társaik általi elfogadtatására. Ezen kívül azonban a biblioterápiás foglalkozások, foglalkozássorozatok tervezése során célul tűzhető ki többek között a különböző konfliktuskezelési módszerek megismertetése, a vitakészség és az önismeret fejlesztése, az új értékek és hozzáállások közlése, a szociális érzékenység növelése, valamint az érdeklődési kör szélesítése. A változó életforma következménye, hogy az emberek egyre inkább elszigetelődnek egymástól, elmagányosodnak, ezért nagyon fontos annak tudatosítása, hogy másoknak is vannak hasonló problémáik; ezen kívül társas kapcsolataik mennyiségi és minőségi gyarapítására is lehetőséget ad a foglalkozás.

A biblioterápia egy informális tanulási környezet. Közvetett módon hat a gondolkodásra és az életminőségre, ezért nagyon fontos lenne, hogy a könyvtárosok olyan képzéseken vegyenek részt, amelyek felkészítik őket a foglalkozások megszervezésére és megtartására. A könyvtár ma már köztudottan a „harmadik hely”, így megkerülhetetlen feladata az emberi kapcsolatok kialakításának és megszilárdításának elősegítése, amelyre alkalmas módszernek mutatkozik a fejlesztő biblioterápia.

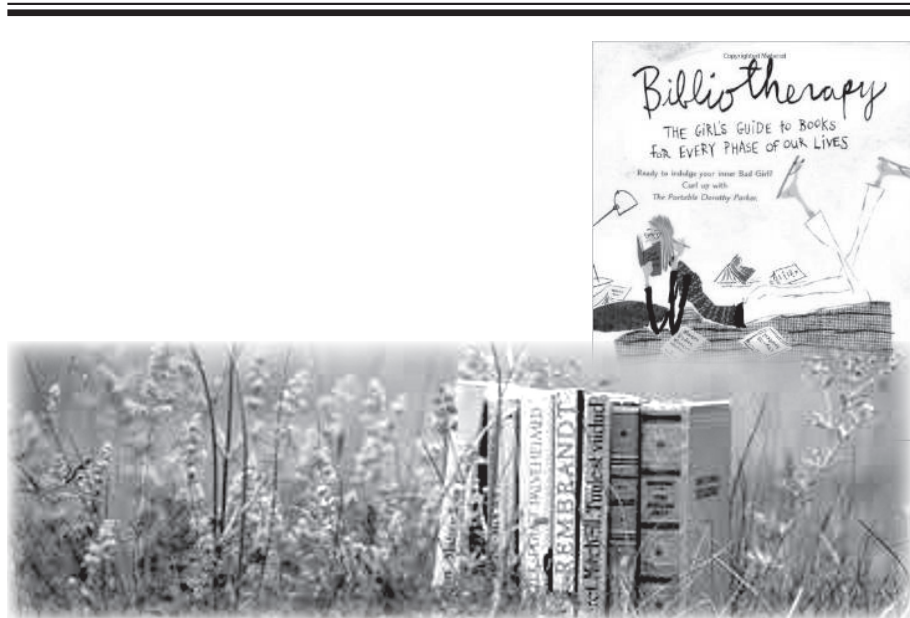
IRODALOM

1. „Aki a meséket megtalálja, az élet forrásából iszik.”. (dátum nélkül). forrás: www.meseterapia.hu (Letölt: 2014. 08 21).
2. Mediatizált öngyilkosságok - A „Werther effektus” szociológiai vizsgálata = Mediatized suicides - the sociological study on Werther-effect. 2008. forrás: http://phd.lib.uni-corvinus.hu/316/1/veres_elod.pdf (Letölt: 2014. 08 21).
3. Bartos Éva: Biblioterápia a könyvtárosi munkában. = Könyvtári Figyelő. 1987. 5. sz. 563-567. p.
4. Bartos Éva: Biblioterápia és a közművelődési könyvtárak. In: Hátrányos helyzetű olvasók könyvtári ellátása. Szerk. Csapó Edit. Budapest. Múzsák, 1984. 101-113. p.
5. Bartos Éva: Olvasókönyv a biblioterápiáról. Budapest, Országos Széchényi Könyvtár Könyvtártudományi és Módszertani Központ, 1989. 123 p.
6. Bartos Éva: Gyermekbiblioterápiája. = Fordulópont, 1999. 2-3. sz. 93-103. p.
7. Bartos Éva: Segített a könyv, a mese. Vallomások életéről, irodalomról, olvasásról. 1999. forrás: Magyar Elektronikus Könyvtár: <http://mek.oszk.hu/05400/05496/05496.htm> (Letölt: 2014. 08 21).
8. Batári Gyula: A könyv gyógyító hatása. Beszélgetés a biblioterápiáról dr. Oláh Andorral. = Könyvtáros, 1981. 2. sz. 100-103. p.
9. BEATTY William K.: A Historical Review of Bibliotherapy. 1962. forrás: Illinois University of Illinois at Urbana-Champaign: https://www.ideals.illinois.edu/bitstream/handle/2142/6061/librarytrends11i2_opt.pdf?sequence=3#page=15 (Letölt: 2014. 08 21).

10. Best Children's Books. dátum nélkül. <http://www.best-childrens-books.com/childrens-book-by-category.html> (Letölt: 2014. 08 21).
11. „Bibliotherapy book list.” Advice and Counselling Service - Queen Mary University of London. dátum nélkül. forrás: <http://www.welfare.qmul.ac.uk/wellbeing/bibliotherapy/booklist/index.html#relationships> (Letölt: 2014. 08 21).
12. „Bibliotherapy booklists: Helping young children cope in today's world.” Carnegie Library of Pittsburgh. dátum nélkül. forrás: <http://www.carnegielibrary.org/research/parentseducators/parents/bibliotherapy/> (Letölt: 2014. 08 21).
13. „Bibliotherapy collection for the family.” Kilkenny County Library Service. dátum nélkül. forrás: http://kilkennylibrary.kilkenny.ie/eng/Our_Services/Bibliotherapy/Bibliotherapy_Book_List_Family.pdf (Letölt: 2014. 08 21).
14. „Bibliotherapy goldmine: Books on a variety of topics.” Clear Lake Children's Center. dátum nélkül. forrás: <http://clearlakechildrenscenter.com/resources/bibliotherapy/#.UzA9RPmVbYb> (Letölt: 2014. 08 21).
15. Birkalan, Hande A.: The Thousand and One Nights in Turkish. Translations, Adaptations, and Issues. 2004. 09 01. forrás: Ebscohost: <http://web.ebscohost.com/ebost/pdfviewer/pdfviewer?vid=4&sid=d01869aa-4b81-4954-91c1-d8b8e71c4a31%40sessionmgr110&hid=126> (Letölt: 2014. 08 21)
16. Büki Orsolya – Büki Péter: Könyvvel könnyebb!?. = Fordulópont, 2005. 2. sz. 51-60. p.
17. Doll, Beth & Doll, Carol: Fialatok biblioterápiája: Könyvtárosok és mentálhigiénés szakemberek együttműködése. 2011 forrás: http://ki.oszke.hu/sites/ki.oszke.hu/files/dokumentumok/biblioterapia_gyermekeknek_es_serduloknek_0.pdf (Letölt: 2014. 08 21)
18. Fisher, Robert: Tanítsuk gyermekeinket gondolkodni történetekkel. Budapest, Műszaki Kiadó, 2002. 110 p.
19. Fábíán Tamás (2009. 06 03). Ugyanannyi öngyilkosság Jackson és Goethe miatt. forrás: Index: http://index.hu/kultur/eletmod/2009/07/03/ugyanannyi_ongyilkossag_jackson_es_goethe_miatt/ (Letölt: 2014. 08 21)
20. Goethe, Johann Wolfgang: Werther szerelme és halála. forrás: Magyar Elektronikus Könyvtár: <http://mek.oszke.hu/00300/00390/00390.htm> (Letölt: 2014. 08 21)
21. Gondoskodó figyelem – tudatosság. Irányelvek a média öngyilkossággal kapcsolatos hírközlésére. (dátum nélkül.) forrás: DepresszióStop: http://depressziostop.magtud.hu/osp/osp_media_gjanlas.pdf (Letölt: 2014. 08 21)
22. Hadházy Csabáné: Életápolás könyvtári eszközökkel. = Hajdú-Bihar Megyei Könyvtári Téka, 1994. 2. sz. 53-58. p.
23. Hadházy Csabáné: Biblioterápia - életápolási klub. Az Újkerti Nevelési Központ könyvtárban. = Őszikék, 1995. 7. sz. 5. p.
24. Hadházy Csabáné: A személyiségfejlesztés könyvtári módszerei. = Hajdú-Bihar Megyei Könyvtári Téka, 2001. 2. sz. 29-34. p.
25. Halasi Edina: „Az írott szó gyógyító ereje”. Biblioterápia a Mosoly utcai könyvtárban. = Könyvtári Híradó, 2001. 2. sz. 53-58. p.
26. Hász Erzsébet: A biblioterápia oktatásának elméleti és gyakorlati kérdései II. = Magyar Felsőoktatás, 2001. 5-6. sz. 55-56. p.
27. Irodalomterápia. (dátum nélkül.) forrás: Magyar Irodalomterápiás Társaság: <http://www.irodalomterapia.hu/> (Letölt: 2014. 08 21)
28. Jackson, Evalene P.: Bibliotherapy and Reading Guidance. A Tentative Approach to Theory. 1962. forrás: https://www.ideals.illinois.edu/bitstream/handle/2142/6061/librarytrends11i2_opt.pdf?sequence=3#page=15 (Letölt: 2014. 08 21)
29. Johnson, Celia, Wan, Guofang, Templeton, Rosalyn Anstine, Graham, Lesley P., Sattler, Joan L.: „Booking It” to Peace. Bibliotherapy Guidelines for Teachers. 2000. forrás: EBSCO: <http://web.ebscohost.com/ebost/detail?sid=8054d296-d8ba-414c-97d5-dd42d9f9aee4%40sessionmgr114&vid=>

1&hid=126&bdata=JmNpdGU9ZWbvc3QtbGl2ZQ%3d%3d#db=eric&AN=ED451622 (Letölt: 2014. 08 21)

30. Jung, Carl Gustav: Analitikus pszichológia. Budapest, Göncöl. 1995. 228 p.
31. Korán. (dátum nélkül.) forrás: Terebess Ázsia Lexikon: <http://terebess.hu/keletkultinfo/lexikon/koran.html> (Letölt: 2014. 08 21)
32. Nagy Attila: A biblioterápia honosítása a magyarországi könyvtárosképzésben. = Fordulópont, 2004. 2. sz. 69-72. p.
33. Nossart, Peseschkian: A tudós meg a tevehajcsár. Budapest, Helikon, 1991. 236 p.
34. Oláh Andor: Élménybeszámoló a biblioterápiáról. = Természetgyógyász. 1992. 2. sz. 8-9.
35. Pardeck, John T.: Using literature to help adolescents cope with problems. forrás: <http://www.questia.com/googleScholar.qst?docId=5001662962> (Letölt: 2014. 08 21)
36. Ortner, Gerlinde: Gyógyító mesék a gyermeki agresszió és a félelem ellen és mindaz amit a meséléskor a szülőnek tudnia kell (3-7 éves korú gyerekeknek). Budapest, Magyar Könyvklub, 1996. 160 p.
37. Ortner, Gerlinde: Új gyógyító mesék veszekedések, félelmek, szorongások ellen és az, amit a 6-10 éves gyermek szüleinek mindezekről tudniuk kell. Budapest, Magyar Könyvklub, 1997. 153 p.
38. „Popular bibliotherapy books.” GoodReads. dátum nélkül. <http://www.goodreads.com/shelf/show/bibliotherapy> (Letölt: 2014. 08 21)
39. Rómaiaknak írt levél. (dátum nélkül.) forrás: Magyar Elektronikus Könyvtár: <http://mek.oszk.hu/00100/00176/html/> (Letölt: 2014. 08 21)
40. Rubin, Rhea J.: Uses of Bibliotherapy in Response to the 1970s. 1979. forrás: Library Trends: https://www.ideals.illinois.edu/bitstream/handle/2142/7081/librarytrendsv28i2_opt.pdf?sequence=7#page=122 (Letölt: 2014. 08 21)
41. Vértés László: Biblioterápia azaz literatúra az egészségben. Mikszáth Kálmán születése 150. évfordulójára. = Egészségnevelés, 1997. 4. sz. 188-190. p.

Interjú Fenyvesi Attila beás anyanyelvű könyvtárossal

Az interjú Fenyvesi Attila munkahelyén, a nagykanizsai Halis István Városi Könyvtárban készült 2014. május 10-én. Miután már régebb óta ismerjük egymást, az interjú során megtartottuk a tegező formát. Attila nagyon készséges volt, de – és ez kiolvasható az interjúból is – először beszélt így magáról, önnön fejlődéstörténetéről.

Indulás, családi háttér?

1979-nyarán születtem Nagykanizsán, ötödikként egy beás cigány családba. Ekkor szüleimmel, testvéreimmel a nagymamám lakhelyén hátul, egy sárból és szalmából készült kis házikóban laktunk. A kis „házikó” mögött egy nagy gödör tátongott, amolyan fekete lyuk. Mérete meghaladta az öt méteres szélességet és hosszúságot. Mélysége számomra akkor, gyerekként elég ijesztő volt. A lyuk kettős funkciót töltött be. A konyhá megépítéséhez szánt földtömeg onnan került kibányászásra, azt követően száraz időben vécéként funkcionált, hisz’ akkoriban nem volt még külön mellékhelyiségünk. Nem volt higiénikus, persze, de ez gyerekként még csak fel sem merült bennem. Egy helyiségből állt a konyhónk, emlékszem, elég szerény berendezéssel. Deszkákból eszkábált össze édesapám egy téglalábakon álló nagy ágyat, amelyen heten aludtunk szüleimmel együtt. Sok emlékem nincs erről az időszakról, ekkor még csak óvodás lehettem.

Néhány ószre emlékszem, szerettem ezt az évszakot nagyon. Szüleim koldulásból és napszámból éltek. Mindig izgatottan vártuk őket haza a testvéreimmel, a nagyobbak néha velük tartottak. Volt olyan, amikor egy zsák játékot kaptak valahonnan. Nagyon örültünk neki. Még ami széppé tette azt a korszakot az a mikulásvárás időszak volt. Kítettük a csizmánkat este, és reggelre egy csokoládé volt benne, persze a virgács sem maradt el. Ez mindennél nagyobb örömet szerzett nekünk.

Édesanyám terhes lett a hatodik gyerekkel. Ebben az időszakban már építkeztünk, és bár még mindig konyhóban laktunk, látszott valami kiút a nyomorból. Mire a kishúgom megszületett, már benn is laktunk az új házban. Csak ámultunk a testvéreimmel az új lakás láttára. Nagy fehér falak, magas mennyezet, csodálatos érzés volt! Fürdőszoba, mellékhelyiséggel. Ez korszakváltó lépés volt az életünkben.

Az iskola, pályaválasztás?

Az ősz, mint már említettem, csodaként éltem meg. A lehulló levelek, a természet szépsége varázslatos élményt nyújtott számomra. Az iskola is hasonlóképpen el tudott bűvölni. Iskolakezdekéskor mindig lázban égtem. Az új tankönyvek, füzetek illata leírhatatlan érzést nyújtott számomra. A tenni akarás nagy volt bennem, persze ez már általában minden tanév második hónapjától alábbhagyott. Nem voltam se rossz tanuló, se jó, így a pályaválasztásnál nem ez döntött. A természet iránti szeretetem, vonzalmam miatt úgy

döntöttem, hogy kertész leszek. Zalaegerszegrre jelentkeztem a Kinizsi Pál Mezőgazdasági Szakközépiskolába. Sikeres vizsgát tettem a harmadik évben, így hát álmom végül is valósággá vált. Kertész lettem. Nagyon boldog voltam, de nagyon rövid ideig, mert a valóság hamar arcon csapott. Kertészként elhelyezkedtem a Zalakarosi Városgazdálkodásnál, azonban kapa és gereblye helyett, seprút és lapátot nyomtak a kezembe. A buszmegállókban elszórt csikkek feltakarítása volt a nemes feladat. Ez volt az a pont életemben, amikor gyakorlatilag is megértettem, miért is fontos a tanulás. Szüleim persze büszkék voltak rám, de én tudtam, többre volna szükség, másra. Ekkor döntöttem úgy, hogy mérlegre teszem magam, a képességeim, így jutottam el arra az elhatározásra, hogy egy középiskolába iratkozzam, és megpróbáljak leérettségizni. El is kerültem esti tagozatosként a Zsigmondy – Winkler Szakközépiskolába.

Menekülésképp otthonról?

Nem menekülésképp. Én ma is ott élek, szeretem a szüleimet, és nem róhatok fel nekik semmit, dolgos család voltunk mindig is. Dolgos, igyekvő család, akiknek a termelőszövetkezeti világ jelentette a legbiztosabb jövedelmet. Azután nagy részben munkanélküliek lettek, és újra elkezdtek koldulni, feketén-fehéren favágóként dolgozni, néhányan elszegődtek Kanizsára, az izzóba – ez ma a General Electric lámpagyára –, mások meg Egerszegrre mentek. Szüleim nyugdíjasok lettek közben.

A példa is adott volt, bátyám ugyanis ekkorra már szakmát szerzett, cukrászként, s közben részt vett a helyi beás közösség kulturális rendezvényein is, elsősorban verseket szavalt. Szüleim nagyon büszkék voltak rá is. Ő később a helyi Cigány Kisebbségi Önkormányzat vezetője, amolyan botcsinálta roma politikus is lett. Megnősült, és ma is ott lakik nálunk, Garaboncon.

Szóval érettségi és könyvtár: hogyan vitt el az út?

Bár nagyon akartam az érettségit, számomra lehetetlennek tűnt az elérése, az esélytelenek nyugalmával iratkoztam be és jártam el az első pár hónapban. Később aztán rákaptam a tanulás ízeire, örömeire, és ebben nagy szerepe volt az irodalomtanárnőnek, hiszen az ő óráin egy másik világba csöppentem. Ahogy ő beszélt akár egy versről, akár egy költő, író életéről, az meglevenedett számomra. Eközben volt a rideg valóság, a szakmaszerzés utáni kiábrándulás, amelyről már egy-két mondatban említést tettem. Azt el kell mondanom: nem az bántott, hogy csikket kell söpörnöm kertész végzettséggel, hiszen az is rendes munka, tehát becsülendő. Az bántott, hogy esélyem sem volt a szakmámat kipróbálni, akárhogy is szerettem volna, ráadásul, akik nem tanultak, de ugyanúgy söpörték a csikket, kinéztek maguk közül. Elvesztettnek éreztem a hároméves tanulást.

Ekkor voltam a középiskolában másodéves. Nyáron megérkezett a sorkatonai behívóm is. Lehetőségem nyílt arra, hogy polgári szolgálatosként teljesítem hazafias kötelességem. Nem nagyon szerettem volna fegyvert hordozni, sohasem voltam egy katonás természet, inkább mindig is visszahúzódó. A polgári szolgálatom helyeként ekkor a zalaegerszegi munkaügyi központ az alsópáhoki Colping hotelbe közvetített ki. Ez ugyan tőlünk, Garabonctól nem volt messze, de lehetetlenné tette a középiskolás tanulmányok folytatását, mivel Nagykanizsa éppen a másik irányban van.

Felvetődött bennem a nagykanizsai városi könyvtár gondolata Kardos Ferenc révén, akit korábról, még gyermekkoromból ismertem, aki könyvtáros Kanizsán, s egyben a beás cigány kulturális hagyományörzésben is részt vállalt zenéléssel, előadásokkal, és a roma civil szervezetekben is dolgozott a bátyámmal együtt. Neki mondtam el dilemmá-

mat, meg, hogy nem nagyon megy a matek és segítsen benne. Ennek kapcsán vetődött fel az is, hogy ha sikerül átkérni engem, a polgári szolgálatból fennmaradt egy évet a nagykanizsai könyvtárban tölthessem le, így biztosan eljuthassak az érettségig. Kardos Ferenc megbeszélte a könyvtárvezetővel egy felvételi elbeszélgetést, amelyen sikeresen „vizsgáztam”. Czupi Gyula igazgató úr örömmel vette ambícióimat, és azóta is nagyon jó a munkakapcsolatunk. 2002 óta dolgozom itt.

Mondhatni, a könyvtárról alkotott képem akkor nemhogy nem volt teljes, de nem is volt semmilyen. Úgy gondoltam, hogy könyvtárba azok az emberek járnak, akik magasabb intelligenciájú, kizárólagosan okos emberek gyermekei. Igazán nem is gondolkodtam el azon, hogy a könyvtár olyan világ, amelyben én is helyet kaphatok valamilyen módon.

Bekerültem és elkezdtem megismerni, felfedezni a könyvtárat, megszeretni ezt a világot. Az egy év jól sikerülhetett, mert a sikeres érettségi mellett a könyvtárvezető állást ajánlott nekem, azzal a feltétellel, hogy elvégzem a megfelelő szakképzést. Elvállaltam, és ha nem is ment könnyen, el is végeztem az Országos Széchényi Könyvtárban a könyvtáros asszisztensi tanfolyamot. Később jelentkeztem az Eötvös József Főiskola informatikus könyvtáros szakára. Amit sikeresen el is végeztem – sokak megdöbbenésére.

Sokak megdöbbenésére? Tehát voltak harcaid ez ügyben? Nem volt sima, könnyű az út?

Nem, nem volt könnyű, több okból sem. Őszintén el kell mondanom, hogy küzdöttem és küzdök ma is műveltségi hiányokkal. Főleg az első időszakban zavart az, hogy nem vagyok eléggé olvasott. Néhány könyvtáros kolléga – a kisebbség – ezt éreztette is velem, vagy azért, hogy ambicionáljon, vagy, hogy „helyre tegyen”.

Az itt töltött évek során sok harcom volt, hiszen el kellett fogadtatnom magam, mint individuumot, egyben, mint olyan személyt is, aki romaként került be egy közösségbe. Sok kolléga, olvasó az első időszakban, az első hónapokban, pár évben nem hitt a szemének, hogy egy barna bőrű beás fiú lesz a könyvtáros, ő segít, ő adja kézbe a könyvet, vagy szükség esetén a ruhatárban a ruhát, sőt, ő kér csendet, vagy ő szerez könyvtáros diplomát sok más ember helyett, akik arra alkalmasabb családból érkeztek. A könyvtárosok közül majd' mindenki segített, de eleinte tartottak a sok roma családtag látogatásától is. Ma már talán nem is emlékeznek erre. Egy ideig minden olyan országos visszhangot verő eseménykor, amiben roma résztvevő volt, voltak olyanok, akik rajtam és Kardos Ferencen kérték számon, mint roma közösségben élőkön, hogy a roma közösség mit tesz a problémák megoldásáért. Volt olyan könyvtáros, aki elképzelni nem tudta, hogy egy jószerivel írástudatlan roma közösségből hogy jöhet olyan ember, aki könyvtáros lesz. Akkor nagyon dühös voltam az ilyen reakciók hallatán, de ez elmúlt.

E harcokat Kardos Ferencel, munkatársammal és egyben barátommal együtt vívtuk meg, amiről ő „tanulási folyamatként” be is számolt a könyvtári szakirodalomban – engedéllyel – mások okulására. Ugyanis a konfliktusok nagy része nem személyemnek, képességeimnek, életvitelemnek volt a következménye, hanem volt benne nagy adag romákkal, kulturáltsággal, eltérő kommunikációval, vallásossággal, politikai hozzáállással kapcsolatos előítéletesség a könyvtáros kollégák, az olvasók részéről is, amit hosszú idő alatt lehetett kioltani vagy olyan alacsony szintre szorítani, hogy a hétköznapi életben nem érzékelhető. Az olvasókkal kapcsolatosan azt tapasztaltam, hogy a roma programoknak és kisebb részben személyünknek – nekem és Kardos Ferencnek – köszönhetően megnövekedett a könyvtárban a roma jelenlét, megszokottá és természetessé vált a nem roma olvasók túlnyomó többsége számára is.

De mi van a saját garabonci beás közösségeden belül ezzel: van-e roma könyvtárosok?

Garaboncon – úgy érzem – egy furcsa, másik világba is eljáró fiúként kezelnek ma is, bár amióta mozgókönyvtárosként saját falumban is általam jelenik meg a könyvtár, ez a nézet teljesen megváltozott. Bár a gyerekek ismernek könyvtárosként, nem vált általánossá a garabonci beások közt az olvasás, még a kedvemért sem. Annyi változott, hogy szívesen vesznek részt könyvtári programokban. Amúgy meg a garabonciak alapján olvasottabbak, tanultabbak a környékbelieknél, például a galambokiaknál, komáriaknál, sokuknak van szakmája, kettőnek diplomája is. De végső soron nem könyvtárhasználók a garabonciak sem, hiszen egy fecske nem csinál nyarat. Meg szerintem hosszabb idő kell, hogy rájöjjenek: szükségük van ránk.

Te zenélsz is, roma népzeneit. Mit gondolsz, összekapcsolódik, összekapcsolódot-e a hagyományörzés az értelmiségi léttel?

Igen, fontosnak tartom a cigány folklórt és a mai cigány hagyományörző zenéket is, művelem ma is Kőrösi Attilával, mégpedig a romapop műfajban, és Kardos Ferencsel, akivel magyar és cigánynépzene éneklünk és játszunk óvodásoknak, iskolásoknak, de legutóbb börtönmissziós projektünk is volt együtt. Azt is szeretnénk a zenénkkel bizonyítani, hogy a könyvtár jó, „bulis” hely, így nem valami életidegen szentély, hanem olyan hely, ahol mi és bárki más is nap mint nap mérhetetlen élményeket élünk át – étellel, humorral, értelemmel és érzelemmel teli.

Erről eszembe jut: amikor az értelmiségi létről van szó, a könyvtári világ előtt azt gondoltam, az is elérhetetlenül távoli a számomra. Ma már tudom, elérhető, de én még csak félig-meddig vagyok az. Hiszen ahhoz, hogy valaki értelmiségi legyen, nem elég gögösen járkálni a könyvtári polcok közt, hanem művelődni kell. Könyvtárosként hozzájutok a forrásokhoz, művelődhetek szabadon, de ettől még nem feltétlenül lesz értelmiségi a lét, mert ahhoz olvasás, saját, belső igényesség is kell.

Nekem egyelőre az a célom, hogy a beás gyerekek, fiatalok nemzedékei lássák meg a könyvtár hasznosságát. Azt hogy ingyen is szórakozhat vagy tanulhat bárki itt, hogy élményekhez juthat. Jöjjenek be a könyvtárba, akár hozzám, és legyenek rendszeres, önálló könyvtárhasználók.

Végül: mit tartasz legfontosabbnak közvetíteni a közösségedben? Valami olyat, ami a könyvtári karrier felé visz?

Lényegesnek tartom az élethosszig tartó tanulás fontosságának megértését. Számos olyan roma táborban voltam, ahol sokat beszéltek erről, azonban akkor érti meg igazán az ember ennek a fontosságát, ha a maga bőrén tapasztalja meg. Beszélni igenis kell róla, azonban meg kell értetni a fiatalokkal, hogy tenniük is kell az előbbre jutásukért! Akarniuk kell. Sokkal több energiárfordítással. Azt gondolom, talán sikerült egy olyan életutat példaként felállítanom a beások és a nem beások elé, amely igenis végigvihető. Persze mindehhez megfelelő szülői háttérre is szükség volt, olyasvalakikre, akik maguk is megértették az életük során, hogy előbbre jutni kizárólagosan a tanulóval, munkával lehetséges! Értelmiségivé válni egy vagy akár több generációs folyamat, ahol szükség van a szülők, barátok, munkatársak ösztönzésére is. Valamint az sem elhanyagolható szempont, hogy szükséges jó helyen, jó időben jó döntést hozni!

Kardos Ferenc

Amit az e-könyv olvasásról tudni érdemes!

E-book szakmai nap az Eötvös Loránd Tudományegyetemen

Az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Könyvtár- és Információtudományi Intézete e-book workshopot és könyvfórumot rendezett 2014. október 15-én az Országos Könyvtári Napok keretében. A munkatalálkozó célja az volt, hogy közvetlen tapasztalatokat szerezzenek a jövőbeli és a jelenlegi könyvtárosok, szakmabeliek, bölcsész beállítottságú érdeklődők az e-könyv olvasó eszközök használatáról. Az előzetes bejelentkezés meghaladta a százhusz érdeklődőt. A becslések szerint ennél is többen voltak jelen a kar zsúfolásig megtelt tanácsteremében.

Megnyitóbeszédében Orlovsky Géza dékánhelyettes, a Kar vezetését képviselve, ám jórészt saját, bölcsész-informatikai kötődésére hivatkozva hangsúlyozta a kérdéskör fontosságát. Majd a digitalizálási projektekből korábban személyesen is részt vett Biró Albert, a Nemzeti Hírközlési és Informatikai Tanács alelnöke fejtette ki: az elektronikus könyvtárat ne csak a kormány digitalizációs programja alapján képzeljük el, hanem az e-könyv kérdéskör felől is vizsgáljuk. Kiszl Péter bevezetőjében – a közönséget egy húsz évvel korábbi ELTE szakmai program előadáscímeivel szembesítve – arra mutatott rá, hogy a könyvtáros képzésben már akkor évtizedekkel előre, a most jelenné vált problémák felé tekintett a hajdani Könyvtártudományi Tanszék. Kritikus társadalmi, tudományos és üzleti problémák kezeléséhez csakis a minőségi képzés folyamatos fejlesztésével, az új elméletek oktatásba illesztésével biztosítható a mindenkor kompetens szakemberek megnyugtató jelenléte – foglalta össze mondanivalóját az ELTE intézetigazgatója, tanszékvezető habilitált egyetemi docense.

Kerekasztal az e-könyvről

A hagyományos szakmai rendezvények napirendjétől eltérően – a kedvcsináló felvezetések után – nem prezentációk sora következett a programban, hanem kerekasztal beszélgetés kezdődött „*Vele vagy nélküle? Pro és kontra az e-könyvről*” címmel. Moderátora Kerekes Pál címzetes egyetemi docens volt. A vitában részt vettek:

- Békés Márton, történész, e-könyv szkeptikus röpiratok kiadója,
- Dippold Péter, a FSZEK Központi Könyvtárának igazgatója,
- Fodor János, az ELTE BTK KITI adjunktusa,
- Káldos János, az OSZK főigazgató-helyettese,
- Molnár József, a *PC World* főszerkesztője,
- Sándor Júlia, az ELTE Eötvös Kiadó projektvezetője.

A beszélgetés – nem titkolt provokativitással – Békés Márton történész-médiaarcheológus mondatával indult: „Az e-book merénylet a könyv kultúra ellen.” Ezt az állítását az egyébként több tanulmánykötetet publikáló szakember egy előző írásában¹ így indokolta „ebooktatók” című fejezetcímmel: „A nyomtatott könyvpiac válsága jó lehetőség az e-book-bizniszben utazók számára, hogy felajánlják nagyvonalú segítségüket. A szórakoztatóipari technológiák között feltörekvőnek számító elektronikus könyvek – és azok olvasóeszközeinek – gyártói és forgalmazói már ki is jelentették, hogy a könyvpiacot a digitális tartalom fogja kibújni a bajból. Hát hogyan. Mindez olyan lenne, mintha a minőségi étermek esetleges krízisét a levesporok gyártói jelentkeznének megoldani, mondván: a jövő az instant kajáé. A nyomtatott könyv szépsége és hatalma tulajdonképpen az elektronikus könyvvel szemben mutatkozik meg igazán. Lássuk az összehasonlítás eredményét:

1. Az elektronikus könyvnek nincs illata, papír híján nem tapad a kézhez, nem lehet benne valóságosan aláhúzni-kiemelni, nem lehet beleírni, széljegyzetet hozzáírni, szerzője nem tudja dedikálni, nem behelyezhető el benne olyan feljegyzés, amely értékesebbé teszi. Röviden: az e-book nem megtapasztalható. Ennél fogva az e-book sohasem lesz személyes, túl azon, hogy valóságosan nem is létezik, csupán az e-book-olvasón vagy más elektronikus eszközön keresztül férhető hozzá.
2. A papír alapú könyvön meglátszik a használat és az idő: borítója, tipográfiája és a papír, amelyre nyomtatták, jellemző rá és korára. A papír súlya, vastagsága, felülete, színe, gyűrődése, illata, szármárkjülei és szakadásai mind-mind egyedi nyomok, akárcsak a vízceszpe és a kávéscsészék foltjai, vagy a por, a cigarettafüst és akár a dobosság, amely beleivódik. Az e-book időn kívüli, nincs előzménye, sem története. Az idő múlása és a használat eseménye nem látszik meg rajta - próbálj rongyosra olvasni egy e-bookot!
3. A hagyományos könyv olvasásához nem kell áram, a kötet nem merül le. A nyomtatott könyv technológiájától függetlenül bárhol és bármikor, bárki által olvasható. A nyomtatott könyv off-line és nem bekötött; nem a technoszféraba bekapcsolt eszköz, vagyis nem készülék. Független a terjeszkedő infotechnológiától.
4. A hagyományos könyv megjeleníti, megtestesíti és formálja az emberi környezetet, a kultúránk bizonyítéka, az ember által kitalált legnagyobbzerűbb formák egyike. Az e-book pusztán egy készülék része, a nyomtatott könyv viszont otthonosságot sugall. A hagyományos könyv az emberi és nem a technikai környezet része.

Az e-book, akárcsak a technoszféra többi digitális-virtuális készüléke, a mesterséges intelligencia, az elektronikus tárolás és a digitális kódrendszer mátrixával elveszi a szabadságunkat, megfoszt a történelemtől és a véletlen esélyétől. Az e-book merénylet a könyv kultúra ellen, mert azzal fenyeget, hogy a kötetben őrzött szellemet a technoszféraba kapcsolva kolonizálja, akárcsak az iparosított civilizáció az erdőt, az infokommunikációs marketing-halandzsa pedig a nyelvet.”

A beszélgetés résztvevői igyekeztek cáfolni Békés Márton véleményét, nem vitatva, hogy felvetései súlyos realitásokat tartalmaznak. Kerekes Pál – Békés Márton kiáltványának megjelenésekor – részletesen kommentálta² az írást. Most megismételte: nem tudja elfogadni, hogy Békés Márton szinte jágó szerepkörbe utalja az e-könyveseket, cselszövegné állítja be a digitális irodalom alkotóit és fogyasztóit, akik rossz szokásukkal – mármint az e-könyv olvasásával – valójában öldöklői a nyomtatott organizmusoknak.

¹ Békés Márton: Könyvpalotaforradalom. Forrás: <http://jobbklikk.hu/index.php?Cikk=802> [Letöltés: 2014. október 29.]

² Kerekes Pál: Újabb e-könyv szkeptikus vitairat: az e-book merénylet a könyv kultúra ellen! Könyvkonnektor, 2014. június 3. <http://konyvkonnektor.hu/?p=4220> [Letöltés: 2014. november 9.]

Utalt arra, hogy a nagy digitális ingyenes könyves állományok kínálata – elég csak a Magyar Elektronikus Könyvtárra, a Gutenberg Projectre és a Digitális Irodalmi Akadémiára gondolni – először teremtett olyan helyzetet az olvasáskultúrában, hogy kivétel nélkül mindenki számára elérhető a könyv szabadon. Értve ezen, hogy ingyen, a világ bármely pontjáról, bármilyen időpontban elérhetőek a magyar szerzők művei. Ezzel összefüggésben elhangzott a sokat idézett mondás Michael Harttól, a Gutenberg Project alapítójától, és haláláig működtetőjétől: „*Két dolog van a világon, ami tényleg ingyenes és kimeríthetetlenül rendelkezésre áll: a levegő, amit beszívunk és a Gutenberg-projekt könyvei.*” (Angol eredetiben: *There are two things in the world that are truly, totally free with an endless supply. The air we breathe and the texts on Project Gutenberg.*³)

Fodor János egészen az önkritika vállalásáig vitte a témát, kifejtve, hogy ő maga is annak idején, az e-könyv feltűnésekor, bizony, e-könyv skeptikus nézeteket vallott. Mára azonban finomodott a véleménye, jobban megismerve az e-book képességeit, olvasást segítő potenciálját. Most úgy látja, hogy az e-könyv-kultúra és webes tájékozódás szimbiózis megkönnyítheti az alkotó írók, szerzők megismerését, estjeik, kultuszuk kiadói menedzselését. Csökkenhet a borító alapján ajándékozott, alig átlapozott vagy remittendában maradt kötetek száma, ha az on-demand nyomtatott, vagy rugalmas példányszámban megjelent könyvek kiválasztása fölértékelődik, és a megszerzett könyvek az e-szövegekben már megismert szerzők elkötelezett olvasói támogatását jelképezik. Így maradhatnak és válhatnak újra tulajdonosaik identitását valóban jelképező gyűjteményekké az otthoni könyvespolcok.

Dippold Péter rámutatott: az e-könyvek és a multifunkciós készülékek csupán csak egy kis szegmensét jelentik azoknak a generális társadalmi változásoknak, amelyek előtt állunk. Az e-bookok és egyéb eszközök megjelenésével nemhogy szegényedne a világ, hanem gazdagodik. Meggyőződése, hogy ebben a folyamatban ugyanaz játszódik le, mint a különböző médiumváltásoknak az időszakában, amikor film bejövételével sokan a színház végét jósolták, vagy amikor a fotó megjelenésében sokak a képzőművészet, illetve a festészet végnapjait látták. Mégsem így alakult, megmaradt valamennyi művészeti ág. Vélhetően megmarad a könyv is, az e-könyv pedig egy alternatív lehetőség lesz. Az e-könyvek könyvtári kölcsönözhetőségével kapcsolatban megjegyezte, hogy elterjedt és minden területre érvényes modell hiányában még sok a megválaszolatlan kérdés.

Káldos János úgy vélekedett: a nyomtatott könyv a történelmi emlékezetnek csupán az egyik, de nem kizárólagos továbbörökítője. Békés Márton indulatát megérti, de nem ért vele egyet. Elmondta, hogy munkája során számtalan régi könyvvel találkozik, amelyekhez kivétel nélkül emberi sorsok kapcsolódnak, mégis úgy látja, a könyv nem univerzális történelmi emlékező eszköz, hiszen a szóbeliség világából a könyv sem képes megőrizni semmit. A legfontosabb kérdés az, hogy képesek vagyunk-e megőrizni mindazt, amit elődeinktől örököltünk. A globálisan technológizálódó világban a társadalmi emlékezet átörökítése – hogy megőrizzük a szóbeliség és az írásbeliség, a magunk és a társadalom emlékeit – rendkívül nehéz feladat.

---

³ Emily Langer: Project Gutenberg creator Michael S. Hart dies at 64. = The Washington Post, 2011. szeptember 9. Elérhetőség: http://www.washingtonpost.com/local/obituaries/project-gutenberg-creator-michael-s-hart-dies-at-64/2011/09/08/gIQA1DMFDK_story.html [Letöltés: 2014. november 9.]

A vitavezető Kerekes Pál utalt arra, hogy az e-könyv nyilvánvalóan nem versenyezhet a bibliofília vonatkozásában a nyomtatott művek több évszázados művészi kivitelezésével. Ugyanakkor az e-book is képes spirituális viszonyt kiépíteni használójával. Nagyon is mindennapi műdarab lett az e-könyv olvasó eszköz. Szépen becsúszik a zsebbe a levéltárca méretű küttyü. Jól szolgál villamoson, otthon, iskolában. Hever az asztalon, munkaállomás környékén, kézre esik annak, aki megszokta. Táblagép vagy telefon formájában pedig egyenesen személyes tárgyként már hozzánőtt működtetőjéhez. Egy gépezeten lehet olvasni a médiatartalmakat, levelezést, szak- és büro iratokat, és az irodalmat. Könnyen folyik a letöltés: vers, képmegosztás, kommentelés, e-mail írás, hírkezelés – mind egy felületre kerül. Ez nem kultúraellenesség, sőt, talán még az sem túlzás, ha azt mondjuk: kultúra-hódítás, a kultúra demokratizmusa. Élő, eleven műveltségi dinamizmus.

A vita végén – amely talán túl hamar fejeződött be a további program időbeli szorítása miatt – a résztvevők egyperces összefoglalót adtak az elhangzottakról, és összegezték álláspontjukat. Fodor János így fogalmazott, és ezzel talán a beszélgetés résztvevői és a hallgatóság is egyetérthetett: Könyvtári e-kölcsönzéssel, on-demand kiadói nyomtatással olyan állapot felé haladunk, amelyben a hosszú szövegek tárolását könyvtárakra, archívumokra bízhatjuk, és azoknak csak különböző megjelenései lesznek az olvasóeszközökre letölthető, a nyomtatva megvásárolható, vagy közösségi hálózatokon egymás figyelmébe citálható, linkelhető formák.

E-könyv letöltési verseny

A délelőtti e-book ankétot e-könyv olvasó eszközök bemutatása követte. A résztvevők kezükbe vehették, kipróbálhatták az olvasó műszereket. Megfelelő számú berendezés áll rendelkezésre, tekintve, hogy a rendezők e-bookok sokaságát bérelték az eseményre, köztük a ritkán látott Nook Color és Kindle Fire, iPad táblagépeket.

Az eszköz-bemutató és a résztvevők tüzetes könyv-masina szemléje után e-könyv letöltési vetélkedő kezdődött. A gépeket – Nook, Kobo, Kindle, t'xtr Beagle, Sony, Hanvon, noteszgépek – több asztalra helyezték ki. Nem kevés résztvevőnél saját eszköz is megtalálható volt. Honnan is lehet e-olvasmányhoz jutni?

Az ingyenes állományok kerültek terítékre. A Bookracing forgatókönyv szerint:

MEK lehetőségek: Kindlére küldés, QR-kódos telefonra töltés, hálózati vagy kábeles közvetlen letöltés.

Választott mű: *Beniczkyné Bajza Lenke: Végzetes tévedés*

Gutenberg Project: Letöltési lehetőségek közvetlenül vagy hálózatra; Dropboxba, Google Drive-ra és a Felhőbe töltés.

Választott mű: *Csikó Gergeby: Atlasz család*

Ezt követően igazi versenyhelyzet alakult ki. A feladat az volt, hogy ki tudja felolvasni elsőként Móricz Zsigmond *Árvácskájának* első mondatát a nála lévő eszközről. Startpisztoly ugyan nem dördült el, csak egyszerű „könyvet!” felszólítás. Ezúttal az iPad-os letöltés győzött, alig néhány másodperc múlva már hangzott is a szöveg: „*Hajnal a pusztán.*” A résztvevők felmutatták a készülékeiket „Itt is Árvácska, már itt is, azon is!”

Következett Rejtő Jenő *Elvesztett církálója*. A feladat szerint ingyen kellett letölteni, persze legális forrásból. Mi derült ki? Az Amazonnál 5,07 dollár, a Barnes and Noble-nál ugyanezt 2,99 dollárért kapjuk, a Kobo 1,49 dollárért méri az írást. Végül bejött: az

iTunes 0,0 Euróért kínálja a művet, a Magyar Elektronikus Könyvtár természetesen szintén szabadon letölthetően nyújtja a ponyva-klasszikust. Ennyit talált hirtelen az összegyűlt könyvletöltési team. Nem került szóba, de érdemes tudni: a Smashwords-ön szintén ingyenes a könyv. A Bookline e-könyv szekciójában, és az eKönyv Magyarországnál már 490 forint.

Kiállítás és konzultáció

A rendezvény egész ideje alatt prezentációs és konzultációs lehetőséget kínáltak az Akadémiai Kiadó, Wolters Kluwer Kft., az E-könyv Magyarország, az ELTE Eötvös Kiadó, a Multimediaplaza és a Typotex standjain az ügyeletes szakemberek. A kiállítói térben egyaránt helyet kaptak a nyomtatott kiadványok és az e-könyves kínálatban szereplő digitális művek is.

Értékelés

A kerekasztal beszélgetésen hallható élénk szócsata, valamint az e-book eszközhasználati vetélkedő friss és eleven szakmai továbbképzési lehetőséget nyújtott a téma iránt érdeklődőknek. Érződött – és ez volt a könyvtárszakmai társas gondolkodás legfőbb eredménye –, hogy talán sokan megfogalmazták magukban: ugyan még nem fekszik előttük az egyenesre sikerült út az olvasás új reneszánsza felé, de a kapuk nyitva vannak. Üzletileg és kulturálisan is. Az e-könyv ebben a folyamatban jelentős szerephez juthat.

A rendezvény koordinátora: Boda Gáborné Köntös Nelli intézeti titkár, tanársegéd volt, a lebonyolítást segítette a Nemzeti Hírközlési és Informatikai Tanács.

Kerekes Pál

KÖNYVTÁRI MINŐSÉGI DÍJ

A Könyvtári Minőségi Díjat azok a hazai könyvtárak pályázhatják meg, amelyek már elnyerték a Minősített Könyvtár címet. 2011 óta hat könyvtár kapta meg a Minősített Könyvtár rangot: a Debreceni Egyetem Egyetemi és Nemzeti Könyvtár, a nyíregyházi Móricz Zsigmond Megyei és Városi Könyvtár, az egri Bródy Sándor Megyei és Városi Könyvtár, a Gödöllői Városi Könyvtár és Információs Központ, a Nyugat-magyarországi Egyetem Savaria Egyetemi Központ Könyvtár és Levéltár, valamint a kecskeméti Katona József Könyvtár. A nyertesek öt évig jogosultak a cím használatára, illetve pályázhatnak a magasabb fokú Könyvtári Minőségi Díjra. Az utóbbira beérkezett pályázatok közül az Emberi Erőforrások Minisztériuma által megbízott Könyvtári Minőségügyi Bizottság a Bács-Kiskun Megyei Katona József Könyvtárét találta a legjobbnak. Ezért a Magyar Kultúra napján, 2015. január 22-én a kecskeméti könyvtár igazgatója, Ramháb Mária vehette át Balog Zoltán minisztertől az idén először elnyerhető

Könyvtári Minőségi Díjat.

A könyvtár vezetőinek és munkatársainak szívből gratulálunk!

Batthyáneum, Gyulafehérvár

A Batthyáneum Könyvtár az Erdélyi Egyházmegye kizárólagos tulajdonát képező közhasználatú intézmény volt. Mindenkor féltve őrzött kincsként tekintették a gyulafehérvári főpásztorok. Majd' másfél száz éven át senki sem vonta kétségbe a szóban forgó tulajdonjogot.

A trianoni diktátumot követő huszonegyedik, háborús évben – amikor Dél-Erdély nem térhetett vissza, román uralom alatt maradt – került sor az első tudatos provokációra a román állami hatóságok részéről. A jó emlékű Márton Áron püspök viszont nagyon határozottan kifejezte az egyházmegye tulajdonjogához s a könyvtárhoz való ragaszkodását.¹

Az 1948. július 31-én megjelent 27.400. számú leltározási törvényre hivatkozva 1949. március 16-án hatósági szervek lepecsételték, és minden anyagával együtt birtokba vették a Batthyáneumot. Márton Áron püspök ugyanazon hó 19-én a kultuszminiszternek a történekeért kifejezte tiltakozását² Mindhiába, a továbbiakban a Batthyáneum ügye a pártfunkcionáriusok kezére került.

1954-ben, miközben Márton megyéspüspök börtönben sínylődött, mondott tényezők menesztették a Batthyáneum igazgatói beosztásából az egyházi kinevezésű Jellmann Gyula címzetes kanonokot. 1961. július 25-én kelt levelében azonban Márton püspök továbbra is a Batthyáneum igazgatójának tekinti Jellmann, mivel e tiszte alól ő nem mentette föl.

Közben gyakorlatilag a Batthyáneum bírósági döntés nélküli, erőszakos kisajátítása következett be.

Az 1558. számú Művelődési és Tanügyi Minisztériumi rendelet alapján 1961. január 13-án a Batthyáneum a Román Népköztársaság központi könyvtárának ellenőrzése, azaz bukaresti irányítás alá került. Márton Áron, börtönből való szabadulása után háromszor is kérte a Vallásügyi Osztályt a jogtalan állapot megszüntetése, az egyházmegye birtokába való visszaadás érdekében. Beadványaira egyszer sem kapott választ.³

1960. március 11-én gyulafehérvári telekkönyvben szereplő ingatlan épületének tulajdonjogát ártírták egy új telekkönyvbe, mint a Román Állam tulajdonjogát a Batthyáneumra vonatkoztatva; a betáblázás a Gyulafehérvár Rajoni Néptanács egyszerű kérésére történt a Rajoni Törvényszék 1961. november 6-án kelt határozata révén. Jogtalan tettüket 31/1954. számú Törvényrendelet 26. és 53. cikkére alapozták, mint egy olyan jogi sze-

mély vonatkozásában, amelyik feloszlásra került, alapszabályzata ellentétessé válván a fennálló törvényekkel, avagy a szocialista elvekkel.⁴

1961. december 19-én a dévai székhelyű Hunyad Tartományi Döntőbíróság Márton Áron körültekintően megindokolt fellebbezését elutasította.⁵ A döntést a bukaresti Állami Bíróság 152. számú végzéssel 1962. január 26-án megerősítette.⁶ Márton Áron a bukaresti Általános Bíróságra Emlékiratot (Memoriu) nyújtott be, kérve az említett járási és tartományi népbírói határozatok megsemmisítését.⁷ A román állam Főügyészsége 1962. május 21-én kelt, 12306-12040. számú átiratában negatív választ adott. Márton püspök újabb memóriumot intézett az Állami Legfelsőbb Tanácshoz, amelyekre ismét negatív választ kapott 1963. július 3-án.

Közben a Közoktatási és Kulturális Minisztérium Technikai Szakosztálya eljárást kezdeményezett a Batthyáneum nagy épületéből való kiszorítás parancsával. 1961. június 8-án felszólították a Papnevelde rektorát, hogy a hónap végéig ürítse ki a Teológia által a Batthyáneum alapításától kezdve előadótermekként és hálótermekként használt, belső folyosóra nyíló három plusz négy szobát a Szeminárium első emeletén. Az ügy kezelését Márton püspök fenntartotta magának. Személyesen válaszolt az említett szakosztálynak, a kilakoltatást „merénylet”-nek minősítve⁸ Márton Áron püspök továbbra is fenntartotta az egyházmegyének a Batthyáneumhoz való tulajdonjogát.⁹

Az ekkor megindult tárgyalások, levélváltások hiábavalónak bizonyultak Sőt, 1961. október 23-án a gyulafehérvári Végrehajtó Bizottság a Hunyad Tartományi Állami Döntőbírósághoz keresettel fordult, kérve a gyulafehérvári Római Katolikus Papnevelde és Kántoriskola kilakoltatását a Gyulafehérvár, Filimon Sirbu utca 1. szám (ma strada Gabriel Bethlen) alatt levő épületéből, azon a címen, hogy „*az alperes jogtalanul használja ezt az épületet, nincs lakbérleti szerződése, és nem fizet lakbért*”. A döntőbíróság 1961. XI: 6. / 966. sz. határozattal jóváhagyta a keresetet. Kötelezte a Római Katolikus Püspökséget, hogy 1961. november 20-ig szeminaristáit költöztesse ki a Batthyáneum intézetéből.

Márton Áron püspök ellenállt, ezért a hatóságok erőszakhoz folyamodtak 1962 májusában. Úgynevezett „restaurátorok” a hálótermek fölötti plafont kezdték áttörni, veszélyeztetve az ott tartózkodó teológusok életét. Május 4-én a püspök még arra utasította a Papnevelde rektorát, hogy „*egyetlen négyzetméter területet se üressenek ki, és ne adjanak át senkinek*”. Május 23-án azonban kénytelen volt elrendelni, hogy a papnövendékek a veszélyeztetett részekből kivonuljanak. Az egykori Fogolykiváltó Rend („trinitáriusok”) templomában berendezett Könyvtár, Múzeum és Csillagda – egyházi intézmény – minden részéből erőszak alkalmazásával végül kiszorították a jogos tulajdonost.

Márton Áron püspök azonban nem mondott le az egyházmegye tulajdonjogáról. 1969-1972 között több alkalommal is magas beosztású pártállami hivataloságokhoz fordult írásban, szerződéses megegyezés tervezetét is nyújtva. Kiindulópont ekkor az 1969. évi 724. számú Törvényerejű Rendelet volt, amelyik társadalmi és egyházi intézmények tulajdonában lévő értékeknek, történelmi, művészi és dokumentális jelentőségű tárgyaknak állami őrizetbe való átadásáról intézkedik. A megkeresett „közbenjárók” Bodnaras, az Államtanács elnökhelyettese, majd Fazekas János, a minisztertanács alelnöke, Dogariu, a Vallásügyi Osztály elnöke voltak.

A jogaiért küzdő püspöknek azonban csak ígérekben volt része.

Küzdelve így is példaértékű maradt.

Főpásztor utódai – Bálint Lajos, Jakubinyi György – az 1990-es fordulat után ismét próbálkoztak a Batthyáneum ügyében, ezideig eredménytelenül.

A Batthyáneum felügyeletét a román Nemzeti Könyvtár (Biblioteca Nationala) ilyen körülmények között gyakorolja mind a mai napig.

1998. július 8-ai *Hivatalos Közlöny* (lásd: *Monitorul Oficial* nr 255. partea I. 8. iulie 1998.) közölte tizenhét objektum jegyzékét, amelyeket a kommunizmus idején jogtalanul kisajátítottak, s amelyeket a román állam visszaszolgáltatta az egykori tulajdonosoknak. Felsorolt javak között tizenharmadik helyen szerepel a Batthyáneum múzeum és csillagvizsgáló. *Azaz a kormányrendelet magát az épületet, nem a benne levő könyvtári gyűjteményt célozta meg* (kiemelés tőlem – J.A.).

Megjegyzés rovatban közlik, hogy a román állam 1949-ben a Könyvtárat leltár nélkül kobozta el, és nem szerepel a 175/1949. számú államosítási dekrétumban.

Azonban még az épületátadásra sem kerülhetett sor; Fehér megye prefektusa fellebbezést nyújtott be a kormányhoz, megakadályozva a visszaszolgáltatást.

2002. március 7-én a Gyulafehérvári Bíróság 1193. sz. polgári ítéletében a jogos tulajdonos Érsekség javára döntött. A Gyulafehérvári Táblabíróság azonban 960. számú, 2003. április 15-én kelt határozatában azt mondta ki, hogy a Román Állam és a Gyulafehérvári Római Katolikus Érsekség társtulajdonosa az épületnek és a Batthyáneum Könyvtárnak.

Az Érsekség a továbbiakban megtette a lehető jogi procedúrákat a romániai bíróságokon. Eredménytelenül. Ezért a Strasbourgban székelő Európa Tanácsnál kényszerült beperelni a román államot.¹⁰⁾

***

2014 nyarán kitüntető vezetésben volt részem Gyulafehérváron a „Batthyaneum” munkatársa, Hendre Biro Doina asszony részéről bő másfél órán át. A Batthyány-könyvtárban, rögtön a bejáratnál balra lévő irodájában fogadott, majd fölvezetett a tulajdonképpeni könyvgyűjteménynek – a kézirat-gyűjteménytől teljesen elkülönülő – korabeli polcrendszerrel kitöltött, emeleti terébe.

Bemutatkozás során megemlítette, hogy a Párizsban, a Sorbonne-on mintegy ezer oldalas doktori disszertációt nyújtott be a közép-európai főnemesség könyvei témában, a XVI – XVIII. században élt gróf Batthyányakat tekintve. Majd rátért arra, hogy e tudományos gyűjtemény római katolikus alapítású: gróf Batthyány Ignác erdélyi püspök 1798-ban alapította. A Batthyányak a Vas megyei, németújvári birtokon alapozták meg vagyonukat. Az ifjú gróf tanulmányait Grácban és Rómában végezte, 1766-ban tért vissza Magyarországra. Egri prépost korában széles körű személyes kapcsolatokat ápolott Észak-Magyarországon, külön megbízottja is volt bizonyos Dávid személyében, aki fölvásárolt ott értékes nyomtatványokat, valamint eredeti okleveleket, leveleket és másolatokat Dobai Székely Sámueltól. Gróf Batthyány Ignác további vásárlásai kiterjedtek a lőcsei egyházi könyvtárra, szepesi prépostsági kéziratokra; vizitációi során pedig további tételeket szerzett meg a kassai domonkosrendiek és a bárfaei plébánia könyvtárából és egyéb gyűjteményekből.

1780 júniusában gróf Batthyány Ignácot erdélyi püspökké nevezték ki, a magas egyházi tisztséggel együtt járt az erdélyi Státus-bizottság elnöksége is. A püspök – valószínűsítetten „bécsi udvari kapcsolatainak is köszönhetően” – 1791-1792-ben megkapta az

1783-ban a II. József által feloszlatott Trinitárius Rend fél évszázaddal korábban épült gyulafehérvári templomát és kolostorát, amelyik a katonai kincstár tulajdonát képezve zárda volt akkortájt, de üresen állt. A püspök ezt átalakította intézményi céljaira, valóságos „tudomány szentélyévé” téve – mondja Hendre asszony. Említi, hogy a tudós férfiú Batthyány egyetemi célzatú Csillagászati Observatóriumot is berendezett itt 1794-ben. Csillagászati tanulmányokat is folytatott az ekkoriban beszerzett korszerű műszerei segítségével; kéziratban fennmaradtak ezzel kapcsolatban bizonyos mérési eredményei, számításai, amelyek alapos matematikai tudást tükröznek.

Batthyány püspök könyvgyűjteményét anyagi lehetőségei függvényében tudatosan fejlesztette. A gyűjtemény alapját Itáliában vásárolt több ezer kötetes könyvtár képezte. Értékes ősnymtatványok és X-XV. századi kéziratok kerültek innét Batthyány birtokába. 1795-ben megvásárolta Migazzi Kristóf Antal bécsi érsek, váci püspök több ezer kötetes könyvgyűjteményét. Batthyány Ignác Kolozsvárról áthozta a püspöki nyomdát, amit az intézmény földszinti helyiségeiben működtetett, kiadványaival gyarapítva a könyvtári gyűjteményt is. Gróf Batthyány az ily módon gyarapodó intézménynek adományozta a könyveken kívül kéziratokból álló magángyűjteményét is. Ebben található oly fontos saját iratok is, mint a Püspökség gazdálkodásával kapcsolatos naplószerű feljegyzései, amelyek arra mutatnak, hogy ezeket az ügyeket szakértelemmel, alapossággal és oly gondosan kezelte, mintha saját nagybirtokának ügyeit intézné – említette Hendre asszony.

1798 nyarán a püspök fontosnak érezhette létrehozott intézete – a Könyvtár és a Csillagda – sorsáról írásban rendelkezni. Az alapítólevél szerint a püspök ingatlan-értékeket hagyott az intézetre, amikhez hozzájárult a Könyvtárra és a Csillagvizsgáló költségeire tett kiadás – a Batthyáneumra fordított összeg eszerint megközelíthette a nyolcvanezer forintot (többet, mint gróf Széchenyi Ferenc alapítványa – tehetjük hozzá). Azonban az alapító már a könyvtár gyarapítására nem volt képes tőkét rendelni. Jóval később, 1912-től a magyar állam rendelt pénzüsszeget a könyvállomány gyarapítására, annak közgyűjteményi jellegéhez mérten.

Batthyány Ignác 1798 novemberében meghalt, az intézmény pedig az idők múltán valóságos múzeummá vált – így az alapító gyűjtő kora tudományos paradigmáinak és a megelőző korok írott szellemi értékeinek is kincses lenyomatává. Mint ilyen, kiváló helye volt művelődéstörténészek sora kutatásainak az elmúlt évszázadban.

Hendre asszony külön főlemlítette Varjú Elemér 1899. évi, a Batthyáneumra vonatkozó közléseit, illetve Jakó Zsigmond múlt századi akkurátus történészi, könyvtártörténeti kutatását. Előbbivel kapcsolatban Hendre asszony állítja, hogy részéről a Varjú által feltárt adatok bőségesen pontosításra szorultak, és ő azt elvégezte megközelítőleg ötszáz oldalas, román nyelven megírt részletes hibakimutatás formájában. Tudományos adatpontosítás ez, amit kész szakkönyv megjelentetése céljából kiadó rendelkezésére bocsátani. Kijelentésére, miszerint némiképp tanácstalan, mely kiadónak ajánlhatná föl munkáját, emlétem, hogy román nyelven, erdélyi és magyar vonatkozásban esetenként a kolozsvári román Mega Könyvkiadót látom számottevőbben publikálni. Hozzátettem: semmiképp sem tisztem e tárgyban tanáccsal szolgálnom. Mosolyogva megjegyeztem azonban, hogy valószínűsíthető: ha magyar nyelvre lefordítva rendelkezésre állna Hendre asszony e munkája, bizonyára érdeklődésre számíthatna Erdélyben magyar nyelvű könyveket megjelentető több kiadó részéről is, amelyek egyike az igényes tudományos munkát megjelentetné.¹¹

Hendre asszony teljes elismeréssel emlékezett meg a jó emlékű Jakó professzor akkurátus itteni történeti munkálkodásairól. Például Jakó Zsigmond egyik közlésében olyan – csupán két számban napvilágot látott, a gyűjteményben meglévő periodikum adott oldalán szereplő – tulajdonosi bejegyzést említett, ami a Batthyáneum katalógus-kimutatásában adatként nem szerepelt. S valóban, kézbe véve a kiadványt, adott lapon pontosan ott a Jakó professzor által idézett kéziratosszerű bejegyzés...

A Könyvtár katalógusairól, gyűjteményi kötetszámról, könyvtári egységek darabszámáról, továbbá a szintén a Batthyáneum intézményéhez tartozó érem-és ásványgyűjteményről egyébként szó egyáltalán nem esett a különben alapos vezetés során.

A Könyvtár gyűjteményét bővítő korabeli hagyatékokról is alig esett szó. Például Fogarassy Mihály püspök az akadémiai jellegű Főiskolára hagyta körülbelül ötezer kötetes könyvtárát, amelyeket a püspök halála után a Batthyáneumban helyeztek el – tudjuk Varjú Elemértől. Azt is tudjuk, hogy annak idején mindenekelőtt a Könyvtár törzsanyaga rendezésének, szakok szerinti felállításának és katalogizálásának kellett sorra kerülnie. Cseresnyés Antalról ismeretes, hogy az 1821-1824 között a korabeli állapot szerint teljes cédulajegyzéket készített, állványokon helyezte el az egész könyvkészletet, megírta a helyrajzi és szakkatalógusokat. Varjú Elemér pedig – említi 1899. évi közlésében – szemlélése során a főteremben elhelyezett törzs-könyvtárat abban az állapotban találta amint azt Cseresnyés könyvtárnok felállította. „*Azóta semmit sem osztottak bele, s így tökéletesen hű képét nyújtja egy, a XVIII. század végéről vagy a XIX-ik elejéről való nagykönyvtárnak*” – írta.

Abban a főteremben, illetve a további kettőben jártam most; a könyvtár ténylegesen nagy termében – amelyik a hajdani templom hajójából és szentélyéből van alakítva – és amelyik a Batthyány-féle törzskönyvtárt foglalja magában, bizonyára úgy, amiképpen az az 1824. évben befejezett rendezéskor volt. „*Ebből jobbra nyúló ajtón át gyarlón világított négyoszloptű helyiségbe lépünk, amely festetlen, durván összerótt, a boltozatig emelkedő állványokon az újabb szaporodások anyagát rejtí*” – közli Varjú Elemér. „*Innen nyílik három alacsony, boltíves, a szeminárium udvarára néző szoba; két elseje a Fogarassy-könyvtár helyiségéül, harmadika lomtárul szolgál*” – teszi hozzá.

„*Az 1824 óta összegyűlt szaporulatok a lebető legcélszerűtlenebbül vannak a rosszul megvilágított oldalszobában összerészfölve. A helyiségnek a közepét is állványok foglalják el s az ezek és a falmenti polkok közti hely oly szűk, hogy a legfelsőbb sorokból még létrával is nehezen lehet kiszedni a könyveket. A szobában mintegy tizenöt ezer kötet könyv van minden rend nélkül felhalmozva. Tartalmáról, jegyzékek híján, fogalmat sem lehet alkotni; nem lehetetlen, hogy sok becses munka van benne. Magában foglalja, számos kisebb gyűjteményen kívül, Kovács Miklós és Lónhart Ferenc püspökök s Buczy Antal kanonok könyveit, továbbá az akadémiai kiadványok egy csomó kötetét, melyeket időnként ajándékba kapott a könyvtár. E könyvtömög rendes felállítása s jegyzékebe vétele föltöbb kívánatos, mert ez alkotja, a Fogarassy-gyűjtemény mellett, a Batthyány-könyvtár modern részét*” – említi Varjú.

„*Fogarassy püspök könyveinek sorsa, mint már említettem, függőben van*” – folytatja – „*de remélhetőleg akképpen fog eldőlni, hogy a gyűjtemény beosztatik a főkönyvtárba. Jelenleg két oldalszobában s a nagy terem közepén van még azon szekrényekben felállítva, amelyekben a püspök tartotta. A legutóbb megírt számlálás szerint 4405 kötetet tartalmaz s írott betűrendes katalógussal van ellátva*” – írja.

Közli, hogy a régi magyar könyvtár elég tekintélyes számú darabbal van képviselve a Batthyáneumban. Hozzáteszi: „*Kétséget sem szenved, hogy alapos kutatás, esetleg új katalógus készítése révén még számos magyar munka jönné napfényre a könyvtárban, annál is inkább, mert Szabó Károly a későbbi szaporodásokat egyáltalán nem vizsgálta át.*”

„Az I. és II. részbe tartozók felsorolása, miután azok a Régi Magyar Könyvtárban teljes címükkel megtalálhatók, fölösleges lenne. A III. részbe tartozók is jórészt megvannak a R. M. Könyvtár legutóbb megjelent kötetében, de ezek közül több igen nevezetes bejegyzéseket tartalmaz, a néhány hiányzó pedig oly nagy ritkaság, hogy szükségesnek tartom az általam látottakból az 1510 előttiakat valamennyit, az azutániakból pedig egy-két kiváló darabot felsorolni” – írja.

Varjú Elemér ismertető írásának a *Magyar Könyvszemlében*, 1899-ben megjelent harmadik részében 165 ősnymotatvány tételt, illetve 1500 – 1520 között megjelent könyvcímet sorol. Megvallása szerint szükségesnek tartotta az általa 1899-ben látott „törzskönyvtári” anyagból mindenekeleőt az 1510. év előtti ősnymotatványok valamennyijét, az az utániakból pedig „egy-két kiváló darabot” tételesen felsorolni. Felsorolását 1465. év előtti kiadvánnyal kezdi.

Külön helyiségben vannak elhelyezve a kéziratok és az ősnymotatványok – jegyezte meg Varjú, hozzátéve: az ősnymotatványok számát az 1885. évi könyvtárstatisztika 696-ra teszi. A főteremben elhelyezett Batthyány-féle törzskönyvtár köteteinek száma pedig 18.334 az 1885-ik évi könyvtárstatisztika szerint.¹²

Megemlítendő, hogy az OSZK szakemberei a Batthyány gyűjteményt és annak katalógusát bizonyosan behatóan ismerik, sőt, figyelemmel követik a számon tartott gyűjteményi darabok sorsát.

Mint tudjuk, a Batthyány-gyűjtemény egyházi személyek hagyatékával, adományával utóbb is gyarapodott. 1912-ben közgyűjteménnyé nyilvánították, és a magyar államtól támogatást kapott könyvek vásárlására. Még abban az évben páncéltermet hoztak létre a legértékesebb könyvek őrzésére.

A *Katolikus Lexikon* Batthyáneumra vonatkozó szócikkében szereplő adatok szerint 1914-ben a gyűjtemény értékesebb könyveinek egy részét, 1940-ben egyes kéziratait Magyarországra szállították. Az 1930-as években alapállományának egy részét eladták.

1949-ben a román állam a gyűjteményt lezárta, és 1950-ben államosította. Azóta Románia Nemzeti Könyvtárához tartozik, és csak külön engedéllyel rendelkező kutatókat fogad.

Külön említést érdemel, hogy Hendre asszony elmondása szerint ő, mindmennyi vonatkozó munkája során – beleértve a párizsi doktorálás kutatási előmunkálatait is – Elena Tirzimanak, a bukaresti román Nemzeti Könyvtár (Biblioteca Nationala a Romaniei) igazgatónőjének folyamatos, kiemelkedő támogatásában részesül.

***

Ellentmondásosak – egymással össze nem vehetők – a közkeletű forrásokban világhálón közzétett számadatok a Batthyáneum Könyvtárban ma őrzött kultúrkinccs, a gyűjtemény tényleges állománya vonatkozásában – látogatásomra felkészülően, illetve a látogatást követő tájékozódásaim során részint erre a megállapításra jutottam.

„A könyvtár részét képezi több mint ezerkétszáz történelmi értékű kézirat, hatszáz ősnymotatvány, a XVI – XVIII. században nyomtatott ötven ezer kötet, s mintegy tizenkilenc ezer történelmi dokumentum” – közli 2004/1 számában a *National Geographic*. Említi a Batthyáneum számos könyvtári ritkasága között a könyvtár legnagyobb értékű kincsét, a *Codex Aureus*: „A korábbi évtizedekben - a könyvtárat elkobzó kommunista rendszer idején – ez a kódex volt Románia nemzetközöi kölcsöneinek a fedezete” – közli.¹³

A Wikipedia szerint: „A (Batthyáneum) gyűjtemény legjelentősebb részlege a könyvtár, amelynek hatvanézer köteté között 927 kötetnyi kézirat és kódex és 565 ősnymotvány található”. „Itt őrzik a Románia területén található középkori latin kódexek 80%-át.” Értékes bibliagyűjteménye hatszáz kötetes. A kódexgyűjtemény legértékesebb darabja a *Codex Aureus*, a lorsche bencés apátságban, 812-ben, arany betűkkel írt Máté- és Márk-evangélium. A *Gyulafehérvári-kódex*-ben glosszaként maradt fenn a *Gyulafehérvári sorok* nevű magyar nyelvemlék (1310–1320). Itt őrzik a *Batthyány-kódexet*, a legrégebbi ismert magyarországi kéziratos protestáns énekeskönyvet.¹⁴

A két közkeletű közlés – jóllehet jelentős értékkel bíró kincseket említ – csak ősnymotványok számát tekintve is rögtön számottevő eltérést mutat: harmincöt ősnymotvánnyal kevesebb szerepel a második közlésben az elsőben említetthez képest.

Románia Nemzeti Könyvtárának közlése a Batthyáneummal, mint „fiók-intézményével” (‘filiala’) kapcsolatban, a gyűjtemény számszerűségét tekintve csupán ennyi: „A Batthyány Könyvtár magját, ennek kincs-alapját Batthyány Ignác 18000 bibliográfiai egységből álló magán gyűjteménye képezi, amelyik (Kr.u.) IX. századból és későbbi korokból származó kéziratokból és nyomtatványokból áll”¹⁵

Egyik mérvadó közlésnek mindmégannyi közül a *Magyar Katolikus Lexikon* vonatkozó adatsorát kell tekintenünk. „A könyvtár magját Batthyány Ignác 18.000 kötet alkotja. Ez az idők folyamán Beke Antal, Buczy Emil, Fogarasy Mihály, Kovács Miklós, Lönhart Ferenc, Mailáth Gusztáv, Temesvári János és mások adományából többszöröse gyarapodott. Mailáth Gusztáv püspök 1912-ben egyházművészeti múzeummal egészítette ki (100 db ötvösmű, hímzett ruha, festmény). Jelenleg van 927 kötet kézirat és kódex (1122 mű), 565 ősnymotvány. (A Románia területén található kéziratlan latin kódexeknek 80, az ősnymotványoknak 50 %-a.) Az 1711 előtti magyar nyelvű és magyarországi nyomtatványok száma meghaladja a 200-at. Az ex libris-gyűjtemény több száz darab. A kódexek között különös értékű a *Codex aureus* (9. századi, arany betűkkel írt Máté- és Márk-evangélium), a *Lukács-evangélium* (9-10. század), egy *Ovidius-kézirat* (13. század), *Sallustius: De bello Jugurthino* (10-12. század), egy *illuminált zsoltároskönyv* (13. század), egy francia. *hóráskönyv* (14. század), az *esztergomi misekönyv* (1377, Henrik csukárdi plébános munkája, a hazai könyvművészet egyik legelső emléke), *Hadamar von Laber Jagd* című költeményének egykorú (14. századi) *kézirata*. Egy ferences eredetű latin *prédikációkötetben* (*Gyulafehérvári-kódex*) található a *harmadik legrégebbi összefüggő magyar nyelvemlék*, a *Gyulafehérvári Glosszák* (1310-20). *Magyar nyelvű bibliai részleteket tartalmaz a Döbrentei-kódex* (1508). *A Batthyány-kódex* (1556-63) a legrégebbi ismert *kéziratlan magyar nyelvű protestáns énekeskönyv*. Az ősnymotványok között *unicum* *Ovidius: Epistulae heroides* (Milánó, 1494). *Nemzetközi jelentőségű a 600 kötetes, igen ritka szláv nyelvű kiadásokat is tartalmazó bibliagyűjtemény*. *Magyar művelődéstörténeti szempontból fontos, hogy több katolikus alapítású könyvtár részben vagy egészben ide került. Így a bártfai és löcsei plébániáké, a székesi préposté, a kassai dominikánusoké, az alvinci anabaptista hitközségé, néhány erdélyi jezsuita kollégiumé*. Ezekben számos okirat, *kézirat van, mint pl. a székesi plébánia anyakönyve* (1357-1630), a *Liber diurnalis cum necrologio Scopusiensis* (14. század). *Dobai Székely Sámuel könyveivel együtt 15 kötetnyi eredeti és másolt oklevél került a könyvtárba. A Mígazsi-gyűjtemény nagy számban tartalmazza bécsi és magyarországi humanisták* (Konrad Celtis, Johann Fabri, Hartmann Schedel, Johann Tritheim stb.) *köteteit*.

Könyvtárőrök voltak: Dániel Imre (1780-90), *Bede József* (?-1799), *Deák Péter* (1799-1801), *Cseresnyés Antal* (1801-29) – *Cseresnyés 1821-24-ben a könyvtárat szakok szerint rendezte, katalogizálta (betűrendes cédula-, helyrajzi és szakrendi kötetkatalógus 18.201 egységre)*. *Ötvös Ágoston* *ezt*

1855-61 között kiegészítette. A törzsszállomány újabb gyarapodása földolgozatlan – Buczy Emil (1829-39), Andrássy István (1839-48 és 1850-60), Lukácsy Kristóf (1848-50), Barts Ferenc (1860-68), Beke Antal (1868-72), Kóródy Péter (?-?), Szentiványi Róbert (1907-19) - Szentiványi az 1910-es években katalogizálta a kéziratokat; Rákóczy Béla 1915-1918-ban az ősnymtatványokból külön gyűjteményt alakított ki, a kiadványokat meghatározta. Ennek alapján Baráth Béla 1938-ban kéziratot ősnymtatvány-katalógust készített.”¹⁶

***

Ellentmondások a közkeletű forrásokban világhálón közzétett adatok a Batthyáneum Könyvtár újabb-kori tulajdonjogi állapota vonatkozásában is. Egyebekben a fentebb hivatkozott *National Geographic* közlése rámutat: az akkori román kormánypárt, a Román Szociáldemokrata Párt (PSD), kormányra jutását követően a román Kulturális Minisztérium bekapcsolódott a Batthyáneum tárgyában folyó pereskedésbe. „Theodorescu kulturális miniszter például kijelentette: Románia számára elfogadhatatlan, hogy egy kisebbségi magyar egyházzé legyen az a könyvtár, amelyeket külföldön eddig a román állam tulajdonaként tartottak számon.” Azonban – pontatlanul - a cikk úgy említi, hogy „a gyűjteményt, beleértve az épületet és a benne lévő értékeket” a román kormány 1998-ban rendelettel visszaadta eredeti tulajdonosának.

Említi továbbá, hogy a Gyulafehérvári Fellebbviteli Bíróság 2003. évi ítéletében társ-tulajdonossá tette a román államot. A későbbiekben azonban törvényerőre emelkedett a fent említett kormányrendelet, „jogilag tehát a Batthyáneum hiánytalanul, vagyis épületével és könyvtárával együtt illeti meg a Gyulafehérvári Római Katolikus Érsekséget. A gyakorlatban azonban a román állam továbbra is társ-tulajdonosnak tartja magát. Ez azt jelenti, hogy az Érsekségről senki - maga az érsek sem - teheti be a lábát a Batthyáneumba állami jóváhagyás nélkül. A katolikus egyház neves külföldi vendégek látogatása alkalmából is külön engedélyeket kénytelen kérni a gyűjtemény megtekintéséhez.” – zárul a *National Geographic* cikke a világhálón.

Az említett Wikipedia-cikk írója is tévedésben van: „Egy kormányrendelet ugyan 1998-ban elrendelte, hogy vissza kell szolgáltatni (a Batthyáneumot) a püspökség jogutódjának, a Gyulafehérvári Római Katolikus Érsekségnek, de a rendeletet nem hajtották végre, mert a Szociáldemokrata Párt városi szervezete keresetet nyújtott be ellene. Azzal érveltek, hogy Batthyány Ignác az intézményt a Püspökségre és Erdélyre hagyta. Az érvelést ugyan több bíróság is elutasította, de legfelsőbb fokon, 2003-ban helyt adtak neki. Az Érsekség a döntés ellen az Európai Emberjogi Bírósághoz fordult.”

Emlékeztetőül: (az 1998. évi) kormányrendelet magát az épületet, s nem a benne levő könyvtári gyűjteményt célozta meg. (kiemelés tőlem: J.A.)¹⁷)

Hendre asszony azután odavezetett a gyűjtemény előterében álló, a szűrt, külső világlásból is halványan részesülő fehér szoborhoz – az alapító Batthyány Ignác püspök mellszobrához. Alkotója Narcis Dumitru Bortes gyulafehérvári szobrászművész. A megvilágítás a szobor-ábrázolás jobb profilját átszellemült szellemi emberként, a bal profilt jóságos mosolyú főpapként emelte ki a félhomályból. A sikerült alkotás rokonszenves, jóságos arcú embert mutat, hasonlót Batthyány püspök egy fennmaradt arcképi ábrázolásához.

Az igazgató asszony a továbbiakban élénken ecsetelte megfigyelését: a „tudomány szentély” termék megőrzött eredeti festés-díszítéseinek egységes rendszer-jellege van, azok összefüggésre mutatnak – részleteikben, miniatűr falfestményekként az alattuk elhelyezett egyes tudományszakok jelzésére szolgálnak adott könyvgyűjtemény-részek fölött.

***

Bukarest hallgatólagos jóváhagyásával kerülhetett sor utóbbi időben egy ereklye-kiállítás megrendezésére is a Batthyáneum egy különálló termében. Hendre asszony lelkesen mutatja végezetül a tárlókban, igényesen elhelyezett egyes – Magyarországon, iparművészeink által restaurált – középkori, a XVII-XVIII. századi, Erdélyből való női ruhákat. Korabeli festmények, egyéb ábrázolások nyomán jól beazonosítható kiállítási tárgyakat – fegyvereket, ékszereket, öltözködési kellékeket – mutat a tárlókban sorra, adja magyarázatukat, egyházi öltözékekkel, sisak-maradvánnyal bezárólag. A leletek 1907-1914 között Posta Béláék által a gyulafehérvári Szent Mihály katedrálisban, annak restaurálása során feltárt harminchárom sírból valók. Ez a régészeti, kegyeleti anyag szintén megbecsülendő nemzeti kincsünk. Az első világháború idején a leletek két ládába kerültek, és a Batthyáneumban, Gyulafehérvárt maradtak. A ládák egyike a közelmúltig beszegezten állt, a benne lévő kincs Hendre asszony kezdeményezésére, a láda fölbontása nyomán került napvilágra. Ebből való a kiállítás anyaga, többek között tételezeten fejedelmi maradványok is: I. Rákóczi György és egyes családtagjái például. Ugyanott található Szeredai Antal és Mihályfi János kanonokokról, Gyulaffi László kancellárról valló régészeti emlékek is. Hendre asszony elmondása szerint ő, aki Lyonban nemzetközi szakminősítést is szerzett, túlnyomó részben meggyőző módon el tudta végezni a művészi kivitelezésű textil munkák restaurálásának szakértőjeként a fennmaradt Pósta-féle leletjegyzék alapján a tárgyak behasonlítását, meghatározását. Említi, hogy e kiállítási darabokra vonatkozó kutatási eredményeivel az utóbbi években több romániai tudományos rendezvényen szerepelt, így régészek 2011. évi, nagyszabedű országos tanácskozásán. Ehhez képest furcsálltam kérdésemre adott őszinte válaszában tartalmát: magyarországi szakemberekkel a szóban forgó kincses kiállítás tárgyában kapcsolata sincsen. Felvetésemre, hogy a Magyar Nemzeti Múzeum vezetőjével föl kellene vennie a kapcsolatot, válasza igenlő volt. Érdeklődésemre – I. Rákóczi Györgynek tulajdonított sisak-maradvány kapcsán – miszerint a budapesti Hadtörténeti Múzeumunk szakértőire is gondolni kellene, végleges beazonosításhoz, Veszprémy László nevét említi, ám kapcsolattal az irányban sem rendelkezik...

Végezetül Hendre kolléganő felvetésére, miszerint kérdéseim volnának-e, válaszom udvarias, de határozott „nem” volt.

***

Összegezve: számomra sem kérdéses, hogy méltányos, igazságos az Erdélyi Római Katolikus Egyházmegye számára alapított Batthyáneum Könyvtárát is jogos tulajdonosának, a gyulafehérvári Római Katolikus Érsekségnek hiánytalanul visszaszolgáltatni, leltározását legjobb erdélyi magyar és magyarországi könyv-és kultúrtörténészek folyamatos szakmai igénybevételével elvégezni, jogi helyzetét pedig – akár magyarországi, illetve szentszéki segítséggel – rendezni. A majdani leltározás – bízunk benne – nem okoz majd meglepetést a jogos, tényleges tulajdonos számára.

Addig is méltányossági szabályok közeli megfogalmazása nyilván csökkenti a konfliktus esélyeit, egyben fokozza a megoldás reményét.

JEGYZETEK

- 1.) Gyulafehérvári Érseki Levéltár – továbbiakban: GYÉL – Num. 1573 – 1941
- 2.) GYÉL: Num. 609 – 1949

- 3) Márton Áron püspök levele a Közoktatási Minisztérium Technikai Szakosztályának, GYÉL: Num. 914 – 1961
- 4.) Dos. Nr. 854/1961
- 5.) másolata: GYÉL: 35. doboz
- 6.) GYÉL: Num 1335 – 1961
- 7.) GYÉL: Num. 1335 – 1962
- 8.) GYÉL: Num 914 – 1961
- 9.) GYÉL: Num 914-1961. júl. 26.
- 10.) fenti tényközléseket lásd: Marton József: A Gyulafehérvári Római Katolikus Egyházmegye a 20. században. Csíkszereda, Pro Print Könyvkiadó, 2014. 195-199. p.
- 11.) Valószínűsíthetjük, hogy – ha megjelenik – Hendre asszony e szóban forgó munkája bukaresti intézmény, a fölérendelt Románia Nemzeti Könyvtára engedélyével, román nyelven kerülhet kiadásra. A mondott intézmény saját kiadóval rendelkezik.
12. Varjú Elemér: A gyulafehérvári Batthyány-könyvtár = Magyar Könyvszemle, 1899. Lásd: <http://tinyurl.com/ndcl3rf>
- 13.) <http://tinyurl.com/kahzb5y>
- 14.) <http://hu.wikipedia.org/wiki/Batthyáneum>
- 15.) „*Nucleul de astăzi al Bibliotecii Batthyaneum, totodată fondul-tezaur al acesteia, îl constituie colecția privată a episcopului Batthyány Ignác, formată din 18.000 de unități bibliografice, tipărituri și manuscrise datate începând cu secolul al IX-lea*”. Lásd: <http://tinyurl.com/pw38a9r>
- 16.) <http://lexikon.katolikus.hu/B/Batthyáneum.html>
- 17.) Marton József i. m.

Juhász András

Lakatos Éva
(1931–2014)

Előrebocsájtom, hogy nagyon szubjektív leszek. Lakatos Évát 29 évig mondhattam anyai barátnőmnek, ebből 16 évig ültünk egymással szemközti íróasztaloknál.

Lakatos Éva a sajtóbibliográfia terén hasonlóan jelentős életművet hozott létre, mint amit Szinnyi József a sajtóbibliográfiájával és a magyar írók életrajzi gyűjteményével alkotott. Mert Éva hatalmas munkabírással, életkedvvel, tervekkel teli erős asszony volt.

Evangélikus kántortanító szülők gyermekeként született 1931. december 17-én a Kiskőrös melletti Bócsán. Az alföldi tanyasi élet, ahol a legegyszerűbb dolgokért is kilométereket kellett gyalogolni, megedzette. Elöttem van a kép, amit elbeszélése alapján a naiv festőművész megfestett, ahogy a libákat legeltető és lázas betegen elalvó kislányt a ludak keltegetik, csipkedik, hogy magához térjen.

Első munkahelye 1949-től 1952-ig az Országgyűlési Könyvtár volt. 1953-ban került az Országos Széchényi Könyvtárba, előbb egy évig a Gyarapítási osztályon dolgozott, majd a Dezsényi Béla vezette Hírlaptár munkatársa lett. Dezsényi személye meghatározóvá vált Lakatos Éva számára. A nagy műveltségű Dezsényi nemcsak vezetője volt az állománygyarapítás, feldolgozás, nyilvántartás, raktározás és olvasószolgálat tekintetében különgyűjteményként működő Hírlaptárnak, de kutatta és oktatta is a sajtótörténetet. Ő figyelte fel a fiatal lányra, és javasolta, hogy tanuljon tovább. Éva először főiskolai könyvtárosi diplomát szerzett, majd 1974-ben elvégezte az ELTE könyvtár szakát is. Mindezt két gyermek mellett tette. Megemlítendő, hogy Éva nem riadt vissza semmilyen külön munkától, ha a szükség úgy hozta, gépelést is vállalt kutatók, társintézmények számára.

1969-ben, amikor a Hírlaptár megszűnt különgyűjtemény lenni, csalódottan átment a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárba. Innen 1971-ben egy évre a Petőfi Irodalmi Múzeum könyvtárába került. 1972-ben lehetőség kínálkozott visszatérni az Országos Széchényi Könyvtárba, ahol először a Plakát- és kisnyomtatványtár munkatársa lett, majd az induló állományvédelmi mikrofilmzéshez csatlakozva készítette a hírlapok címfelvételeit. 1977-től a Hírlapfeldolgozó osztályra került, ahol elkezdődött az időszaki kiadványok rekatalogizálása. 1984-től a Hírlaptári Csoportot vezette az Olvasó és Tájékoztató Szolgáltatón belül, egészen 1993-as nyugdíjba vonulásáig; az utolsó esztendőben már az Olvasó és Tájékoztató Szolgálat osztályvezetője is volt. Azonban a szó szoros értelmében soha nem ment nyugdíjba, folyamatosan bejárt, szinte naponta, még 80. életévén túl is, részt vett a tájékoztatásban és kitaróan dolgozott a bibliográfián.

Lakatos Éva publikációi két csoportba sorolhatók: egyrészt a regisztráció, a hírlapok bibliográfiai feltárása és a további kutatások számára hozzáférhetővé tétele, ily módon a kutatók munkájának segítése foglalkoztatta. Repertorizálta a *Magyar Írás* című 1921-től 1927-ig létezett irodalmi, művészeti, társadalmi és kritikai havi folyóiratot (megjelent 1973-ban), valamint *A Toll* című 1929 és 1938 között megjelenő szépirodalmi és kritikai hetilapot (megjelent 1977-ben). A magyar irodalomtörténet-írás egyik alapműve, kiindulópontja a negyven füzetet kitevő antikváriusi kézikönyvvé lett a *Magyar irodalmi folyóiratok bibliográfiája* (megjelent 1972–2000), amiről Éva sokszor sajnálkozva jegyezte meg, hogy mutató nem készült hozzá. A színháztörténeti kutatás számára elengedhetetlen munkája *A magyar színházi folyóiratok bibliográfiája 1778–1949*, amely 1993-as első kiadása után 2011-ben megérhető még egy kiegészített második kiadást is. Másrészt időről időre megjelentek írásai a *Magyar Könyvszemlé*ben, több sajtótörténeti írását tartalmazza a *Sikersajtó a századfordulón* című, 2004-ben megjelent és Dezsényi Bélának szentelt kötete. Még idős korában is nagy vállalkozásba fogott, *A magyar sajtótörténet válogatott bibliográfiája 1704–1944* (2010–2014) az 5. kötettel lezárult. Bár kapott felkérést a bibliográfia 1945-től 2000-ig terjedő éveinek feldolgozására is, de ennek gyűjtőmunkálatait éppen csak elkezdhetette.

Munkásságért 1999-ben Szinyei József-díjban részesült, 2013-ban pedig az Országos Széchényi Könyvtárban eltöltött életpályája elismeréseként bibliothecaria emerita kitüntető címet adományoztak neki.

Íróasztalán az üveglap alatt fiai fényképei mellett tanítómesterétől, szakmai példaképétől, Dezsényi Bélától származó idézet volt olvasható: „*A hírlap él, megkötni nem engedi magát, sorsa éppoly változatos, mint az emberé.*” Lakatos Évához szakmai tanácsért mindig lehetett fordulni, bonyolultabb kérdéseknél azt mondta: várj, holnapra utánanézek, és akkor hozta az évtizedek során saját maga által gyűjtött és cédulákra gépelt, hatalmasra növekedett tárházából az adott témára vonatkozó irodalmat. Módszeresen gyűjtötte a helyi és az országos politikai lapokból (mindenből, ami a kezébe került) a gyász híreket (nagy segítséget nyújtva ezekkel az adatokkal a legkülönbözőbb tudományterületek kutatóinak), valamint minden, a periodikumokkal (indulás, megszűnés, összeolvadás, címváltozás stb.) kapcsolatos hírt. A szakirodalmat mindig figyelemmel kísérte, és felhívta a figyelmet, ki publikált az adott kérdéstről legutóbb, ehhez, vagy ahhoz a témához mit kellene a szakfolyóiratokban feltétlenül elolvasni. Ezt a segítséget az érdeklődő olvasónak is megadta, hiszen örült, ha segíthetett. Mindig hangsúlyozta, a könyvtárban a raktáros a legfontosabb munkatárs, őt nagyon meg kell becsülni. Évához hozzátartozott még a nagy elődök, a hagyományok tisztelete, a ragaszkodás; a régi hírlapkötetek féltése-óvása mellett hűséges volt a tárgyakhoz: régi NDK-írógépén írt, és „Gulyás Pali bácsi” székén ült.

Csak Gulyás Pál töltött el több időt az Országos Széchényi Könyvtárban, mint Lakatos Éva, akinek megadott, hogy életének majd' hatvan éve fonódott össze az intézménnyel. Munkatársak jöttek-mentek mellette, Éva sokakkal személyes, baráti viszonyt ápolt, mindenkihez volt kedves szava, megjegyezte házastársaik, gyermekeik nevét.

Lakatos Éva szinte „intézmény” volt, mindennapjainknak olyan részese, akiről sokan nem is gondoltuk, hogy lesz idő, amikor hiába keressük.

Rózsa Mária

Botkáné Lakatos Évára emlékezve

Kedves Éva!

Szeretett, nagy tudású tanítóm, kolléganőm és barátom, Te, a mi ragyogó szellemiségű és szépségű Lakatos Éváunk, így – minden egyezségünk ellenére, amit nap, mint nap megkötöttünk Veled – itt hagyta engem és sokunkat, akik a rajongóid és követőid voltunk.

Szinte fáj ezt leírnom, mert most is itt élsz bennem, és ez már így is marad, mert mindenben a legfőbb oktatóm és mesterem voltál attól a naptól kezdve, hogy beléptem az OSZK-ba. Még a kórházból is SMS-ekkel támogattál az erdélyi fürdőkről készülő könyvemhez újabb hírlapbéli címadatokat küldve a sok száz után is, amiket korábban kaptam meg Tőled.

Szerencsésnek tartom magam, hogy egy olyan okos, szép és nagy tudású nővel hozott össze a sors, amilyen Te voltál. Most is látom, ahogy a mikrofilmtárba beléptem, és Te kedvesen magad mellé ültetve azonnal kezdted beavatni a hírlapok és folyóiratok rejtelmébe. Minden, amit erről a szerteágazó és hatalmas terjedelmű sajtó-világról megtudtam és megtanultam, azt Neked köszönhetem, mert éveken át együtt dolgozhattunk, ahol a Te szerkesztésséddel vette kezdetét a *Mikrofilmek Címjegyzéke, Időszaki Kiadványok* bibliográfiai sorozatának első kötete (1975), amelynek folytatásaként aztán a nyomdokaidban haladva, a feladatkörömet is képezve, további 12 kötetet jelent meg eddig, szerencsénkre a szakavatott lektorálásod alapján. Te viszont evvel sem voltál megelégedve, mert mindig mondtad, hogy ”Zoli, még bennünk van és belénk ragadt 3 -4 kötet, hogy teljessé tegyük a Rákóczi lapjától a II. világháborút követő koalíciós időszak végéig, azaz 1945-48-ig, a polgári sajtó megjelenésének megszüntetéséig a magyar sajtó teljes anyagát.” Sajnos, az OSZK Hírlaptárát és annak hírlap kötetei állományának védelmét megszüntető intézkedések nem tették már lehetővé ennek a több évtizeden át töretlenül haladó és eredményes nagy műnek a teljességre törekvő befejezését. Sokszor hallgattam az erről szóló bánatos szavaidat és panaszaidat, meg hogy többet kellene tennünk az egyre pusztuló történelmi értékű hírlapkötetek megmentéséért, amelyek zömében csak itt nálunk lehetnek fel egyetlen példányban. De hiszen azért mikrofilmeztük „őket” – az OSZK hiányait is kiegészítve – hazai és a határon túli magyar gyűjteményekből, hogy kivonhassuk a forgalomból az eredeti példányokat, és így megőrzött állapotukban fennmaradhasanak épségükben az utókornak!

Irgylésre méltó vidám természeted segítette át és adott erőt, ad ma is, ahogy mondtad a vállamra ütve: „Zolikám a végén sikerülni fog meglátod, mert ezek a veszesebb idők is elmúlnak egyszer, s ha nem is nekünk, de a Te és a mi tanítványainknak biztosan sikerülni fog ennek a hatalmas értékű, egész Közép-Európát átfogó sajtógyűjteményünknek a megőrzése és bibliográfiai feltárása, közreadása. Te csak támogasd ezeket a fiatal fiúkat és könyvtáros hölgyeket, kedves évfolyamtársam!” Mert együtt jártunk a más szakokon már diplomát szerettek részére az ELTE-n létrehozott hároméves könyvtáros szakra is, ahol több évfolyamtársunk is szerelmes lett a ragyogó szemű és szépségű Évába. Ezt is, amikor szóba került, csak szelíd mosolyoddal nyugtáztad, és azt mondtad nekem: „Ó Zoli, te csak tudod, hogy ilyen rajongóim és kitartó hódolóim az OSZK-ban is szoktak lenni a kollégáim között és még az olvasóim között is.” Igazat mondott, mert valóban többüket ismerhettem, és néha nap nekem is eszembe jutott: ”... bárcsak köztetek lehetnék...”

A természetes szépséged mellett azonban a szellemednek ragyogása, a hírlapok iránti nagy szereteted áradt ki belőled, és ez az, ami megfogott engem is, és fogva tart már örökké.

Beigazolódott az a mondásod is: „Tudod, Zolikám, amikor az ilyen bibliográfusok és könyvfirkászok, mint mi is vagyunk, egyszer csak tankönyvekké válunk, akkor már egyáltalán nem lesz érdekes, hogy kik és mik voltunk, és mennyit és kikkel vívtuk napi harcainkat, csak az eredmény számít, hogy kézbe vegyenek és olvassanak minket a diákok, egyetemisták és a leendő könyvtárosok. Hát ha használtunk valamit és segíteni tudunk az utánunk jövő lelkes és tehetséges fiataloknak, amilyenek talán mi is lehettünk egykoron.”

Drága Éva, Te már látod, hogy ez mind megvalósult, és így igaz öröm tölthet el ott fenn a magas évi mezőkön, ha olykor ránk veted majd a tekintetedet. Ezért aztán az itteni rögzös földi világból annál nagyobb szeretettel köszönt Téged mindenkori lelkes híved.

Nagy Zoltán

Az eötvösi hit megnyilatkozási formái

A Faludi Ferenc Akadémia 2013 szeptemberében, Eötvös József születésének 200. évfordulója alkalmából konferenciát szervezett. A konferenciakötet *Eötvös hite. Egy hiteles ember közéleti hatékonysága* címmel és alcímmel 2014-ben látott napvilágot a Jézus Társasága Magyarországi Rendtartománya (JTMR) Faludi Ferenc Akadémia kiadásában, Benkő Ágota és Vértesaljai László SJ szerkesztésében.

Vásárosnaményi báró Eötvös József életéről és munkásságáról számos írás, tanulmány, könyv jelent meg az elmúlt évtizedekben. Szerteágazó írói, jogászai, akadémiai, politikusi tevékenysége több tudományterület kutatási tárgyát képezi. Bartusz-Dobosi László *Aki hitét vesztí, elmerül* című monográfiája (Kairosz Kiadó, 2011) Eötvös József katolicizmusát dolgozta fel. A mostani konferenciakötet is az író-politikus-tudós keresztény hitét állítja középpontba, éspedig olyan formában, hogy a benne foglalt írások a mély katolikus meggyőződés családi és közéleti megnyilvánulásait mutatják be, szerkesztett formában, szisztematikusan és rendkívül információgazdagon.

Vértesaljai László előszava kiemeli a személyes, bibliás hit mai jelentőségét, napjainkban is érvényes iránytű jellegét, mintegy mottót adva a konferenciának: „*Példája ma is él, és bibetóví teszi: lehetséges a politika világának evangelizálása, csak épp binni kell a mustármag, a csipetnyi só, a kovász, a mécses krisztusi erejében!*” (10-11. p.). A szövegekből lépésről-lépésre bontakozik ki előttünk Eötvös lenyűgöző munkásságának több színtere, a hit, irodalom és politika téma-hármas szerinti csoportosításban.

Az első három tanulmány **Eötvössel, a hívő emberrel foglalkozik**. Czeininger Tamás *A családból hozott hit fontossága báró Eötvös József életében* című írásában a családtörténet részletes geneológiai áttekintése után, szélesen merít az Eötvössel jó viszonyt ápoló korabeli főnemes politikusok életrajzaiból is. A szerző az egyszerűsített családfát veszi alapul, és tudományos igényvel, aprólékosan tér ki a vallási hovatartozásra éppúgy, mint olyan eseményekre, amelyek nem vetnek jó fényt a kiterjedt családra. A otthonról hozott vallásosság, ahogyan a gyermek- és ifjúkori példaértékű élet, valamint a felmenők és kortársak katolicizmusa is, fontos adalékok a későbbi közéleti ember hitelességének megértéséhez. Eötvös származásának összegzéseként a történész megállapítja, hogy „*Báró Eötvös József író és politikus azon magyar római katolikus arisztokráciából származott, amelynek tagjai a katolikus egyházat és a koronás királyt szolgálták*” (31. p.). Kiemelkedően lényegesnek tartja viszont a korra nem jellemző ökümenizmust, a felekezeti nyitottságot. Eötvöst sokan vádolták és vádolják ma is azzal, hogy arisztokrataellenes forradalmár, és ennek bizonyítására hagyta el a neve mellől a bárói méltóság feltüntetését. Szerzőnk ezt a tévhitet (is) cáfolni igyekszik: a családi háttér és a báró élete-munkássága azt támasztják alá, hogy Eötvös nem a

konzervatív vezető réteggel szemben álló fanatikus reformer, hanem a polgári Magyarországért politizáló felelősségteljes arisztokrata volt.

Bényei Miklós *Eötvös József és a Biblia* címmel, Eötvös és a Biblia kapcsolatán keresztül közelíti a hit kérdéséhez, mintegy cáfolva a közkeletű tévedést, amely szerint a katolikusok életében a Biblia nem bírt meghatározó jelentőséggel. Az ősi családi könyvtárban, a könyvhagyatékban és más forrásokban fellelhető margójelölések azt támasztják alá, hogy „*Eötvös József báró a korabeli magyar arisztokraták átlagánál kiterjedtebb és elmélyültebb biblikus műveltséggel rendelkezett*” (52. p.). Bényei kutatásai azt is feltárják, hogy, sajátos módon, Eötvös műveiben alig-alig fordul elő Jézus neve (a „Megváltó”, „Üdvözítő”, „Üdvözítőnk” szavak használata), és a Bibliát is szívesebben nevezte Szentírásnak. A báró Szentíráshoz való viszonya (ahogyan az a margójelölésekben és szépirodalmi műveiben is megjelenik) „*befogadó jellegű*” (57. p.). Vagyis a Biblia történeti forrásként is szolgált az író számára, annak több ilyen vonatkozású részletét idézte, használta fel érvként saját írásaiban. A felhasznált bibliai jelenségeket, motívumokat azonban rajtuk messze túlmenő eötvösi reflexiók szolgálatába állította. A rendkívül érdekes és tudományos igénnyel megírt Bényei-tanulmány értékes adatokat hoz felszínre a jövő kutatói számára.

Bartusz-Dobosi László *Báró Eötvös József katolicizmusa* című fejezete szigorúan a katolicizmus keretében taglalja az eötvösi hitvilágot. Vizsgálata tárgyának írói munkássága, tudományoszeretete és tudományos munkálkodása, politikusi pályája „csupán” eszközök az Istenhez vezető úton. Bartusz-Dobosi több szálon megközelítve próbálja ellensúlyozni azt a kutatói nézetet, amely szerint Eötvös kereszténysége nem afféle liberális romanticizmus volt, elvégre „*nemcsak a kereszténységhez, de egyházához, a katolikus egyházhoz is hű maradt egész élete folyamán*” (75. p.). Eötvös hitét nem lehet megkérdőjelezni. Tiszta volt, vallási fanatizmustól mentes. Liberalizmus és kereszténység az ő világnézetében nem zárta ki, hanem inkább erősítette egymást. Ezt a meglátást a szerző tiszta logikával, tudományos érvekkel bizonyítja.

A kötet írásainak második nagy csoportja az irodalom köré szerveződik: jelesül, **hogyan jelenik meg Eötvös hite a szépirodalmi munkákban.**

Devescovi Balázs és Szilágyi Márton tanulmányai azon tévhitet próbálják cáfolni, amely szerint Eötvös katolikus egyház iránti magatartását „csak” politikai érdekek motiválták. *A Hit megjelenései Eötvös József szépprózai munkáiban* című írásban Devescovi górcső alá veszi a szépíró Eötvös munkáit, lépésről lépésre bizonyítva a felállított tételt. Erdélyi Jánost (1855) és Gángó Gábort (1999) is bevonva érvel amellett, hogy *A karthauzsinak* szerintük is a hit az egyik központi eleme. A *Magyarország 1514-ben* című történelmi regény, *A falu jegyzője* és más, kevésbé ismert kispikái prózai alkotások -- folytatja Devescovi -- valamilyen formában (hangsúlyosan vagy kevésbé központi kérdésként) megjelenítik a katolikus ember hitvilágát is. Szilágyi Márton tanulmánya a *Gondviselés és történelem. A Magyarországi 1514-ben világgéperől* címmel rövid kitekintést ad *A karthauzsinról*, majd hosszabban értekezik a jobbágyfelkelésnek szentelt műről. Szilágyi meglátása szerint ebben a tragikus történelmi regényben is megjelenik az eötvösi gondolat „*az Istenről elfordult világ magában hordozza önmön létének megkérdőjelezését*” (123. p.).

A szövegek harmadik csoportja elsősorban **Eötvös József kultúrpolitikai szerepéhez és munkásságához** kötődik. Velkey Ferenc, Zlinszky János, Kormos József, Gángó Gábor, Fazekas Csaba tanulmányai szélesen merítenek a politikus kapcsolatrendszeréből,

kultuszminiszteri munkásságból, a vallásügyi intézkedésekből és a kultúrafelfogásból, oly módon, hogy a hit mindegyikük szövegében központi téma marad.

A *Tisztelet Ellenem – Kedves Barátom. Eötvös és Széchényi reformkori kapcsolata 1.* című tanulmányban Velkey Ferenc részletesen tárja fel a báró és a gróf reformkori kapcsolatát, gondosan hangsúlyozva, hogy a két érintett nem állt intenzív levelezésben egymással, mert sok időt töltöttek együtt, bőven volt alkalmuk a társadalmi-kulturális élet helyszínein személyesen is eszmét cserélni. A levelezés leginkább közéleti kérdésekről szólt. A „két nagy magyar reformer” kapcsolatában a szerző sehol nem látja nyomát keresztény elkötelezettségnek, világképi metszéspontnak, ezért a hit-kontextusú megközelítést esetlegesnek és erőltetettnek érzi (129. p.). Bár mindkettőjüket befolyásolta a liberális katolicizmus új eszméaramlata, míg Eötvös tekintetében egyértelműen bizonyított a többszörös kapcsolódás, addig Széchényi esetében ez erősen vitatott. A szerző tudományos igénygel mutatja be a szerteágazó Eötvös-Széchényi kapcsolatot, választ keresve a téma kutatóinak korábbi felvetéseire.

A Zlinszky János írásának címe - *Eötvös József, a kultuszminiszter* – világosan megjelöli a fejezet témáját. A fiatal Eötvös, a modern és klasszikus irodalom nagy ismerője, nyugodt vérmérséklettel tekintett a világra. Azonosulni tudott Széchényi nézeteivel, amely szerint hitel nélkül nincs gazdasági felemelkedés, de ehhez a tételhez hozzátette a maga követelményeként: a hit legalább ennyire fontos a társadalom számára. A szerző alaposan dokumentálja Eötvös ama törekvéseit, amelyek a nemzet minőségi felemelését szolgálták, a műveltségi szint emelése, illetve intenzív népművelés révén. A nevelésügy területén pedig Eötvös vallás- és közoktatási miniszteri tevékenységének legkiemelkedőbb mozzanata a népiskolai törvény megszületése volt.

Kormos József *Tudás és cselekvés. Eötvös József társadalomfilozófiájáról a vallással kapcsolatos intézkedések alapján* címmel írt tanulmányt Eötvös miniszter vallással kapcsolatos törvénytervezeteiről, amelyek közül nem mindegyiket fogadták el. Eötvös katolikus hite a vallás és egyház területén kifejtett tevékenységében a legdokumentálhatóbb, minthogy az egyház tanításait elméleti és gyakorlati munkájában is mindig szem előtt tartotta. A betervezett törvények mögött megalapozott elméleti háttér állt. Kormos József *A XIX. század uralkodó eszméinek befolyása az államra* című kétkötetes Eötvös-művet tartja a legalkalmasabbnak a politikus társadalomfilozófiai elméletének hiteles bemutatására. Ez a munka beletartozik a magyar bölcsélet folyamatába, és ennek hátterében is a gyakorló katolikus ember hite áll. Az említett művet a szerző alapos elemzés alá veti.

Ezt követően *Eötvös József tudományfelfogása* címmel Gángó Gábor fejezete következik. Eötvös József utolsó könyve, a *Gondolatok* kritikai elemzése ez, az eötvösi gondolkodás newtoni világképhez való kötöttsége áll előtérben benne. Az utolsó Eötvös-írás intő üzenet a kor magyar természettudósi számára, Salamon Ferenc kritikus fogalmazásában: „*militans munka a materializmus ellen*” (191. p.). A *Gondolatok* Eötvösnek az orvosokkal folytatott nagy vitája, amelyben a Gondviselés szempontjait helyezte a tudomány elé. Gángó Eötvös nagy hibájának tartja, hogy tudós létére, ennek a felfogásnak a gyakorlati érvényesítésére nem fogalmazott meg elképzelést. Tudománypolitikusként erőteljesen képviselte ezt a nézetet, de a tudós Eötvös nem adott világos magyarázatot. A vallás szerepét ezen a területen is meghatározónak tartotta, és nem fogadta el, hogy a természettudományok fejlődésének az is lehet a hatása, hogy a társadalom vallási hite meginog. Gángó jól kö-

vethetően, idézetekkel tűzdelve elemzi és dokumentálja a *Gondolatokban* megfogalmazott konzervatív eötvösi világgépet.

A záró tanulmányban - *Eötvös József országgyűlési beszédei a vegyes házasságok ügyéről a reformkorban* - Fazekas Csaba a vegyes házassággal foglalkozó politikai programnak szentel figyelmet. A reformkori liberális elitnek köszönhetően megszűntek az addig mereven meghúzott felekezeti határvonalak. Az erre vonatkozó eötvösi álláspont nehezen tisztázható, mert a politikus nem vett részt a vegyes házasság ügyeivel összefüggő vármegyei csatározásokban. Ezzel kapcsolatos nézeteit csak az országgyűlési beszédekből lehet rekonstruálni, amint azt Fazekas meggyőzően bizonyítja. Ezek szerint Eötvös egyházpolitikai alaptörekvése az állam és az egyház szétválasztása volt. Továbbá fontosnak tartotta, hogy harcoljon a római katolikus egyház előjogai ellen, és ezt beszédeiben nyíltan megfogalmazta. Meglehetősen ellentmondásos viselkedés ez egy hitű katolikus esetében.

Az *Eötvös hite* a szó szoros értelmében eszmecsere az eötvösi életműről. A hit keretébe foglalva rendez mindent, ami az író-politikus-tudós életművének alapját képezi. Bebizonyosodik belőle, hogy Eötvös József a mai magyar társadalom, tudomány, kultúra, politika számára is maradandót alkotott. Meggyőzi az olvasót arról, hogy Eötvös újra- és újraértelmezése indokolt, sőt, kötelező feladat.

(Eötvös hite. Egy hiteles ember közéleti hatékonysága. Szerk. Benkő Ágota és Vértesaljai László SJ. Budapest, JTMR Faludi Ferenc Akadémia, 2014. 222 p.)

Dani Erzsébet

